

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ №11
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

**ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ЗІ СДУГ
В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
номінація «Соціально-психологічна робота»**

Горова Віта Володимирівна
директор

«спеціаліст вищої категорії»
тел. (096) 355-52-25

Захаренко Тетяна Сергіївна
вихователь-методист
«спеціаліст першої категорії»

тел. (097) 444-94-99

Сойдаш Аліна Василівна
практичний психолог

тел. (096) 172-68-13

м. Вінниця

2021

Автори:

Горова Віта Володимирівна, директор комунального закладу «Заклад дошкільної освіти №11 Вінницької міської ради».

Захаренко Тетяна Сергіївна, вихователь-методист комунального закладу «Заклад дошкільної освіти №11 Вінницької міської ради».

Сойдаш Аліна Василівна, практичний психолог комунального закладу «Заклад дошкільної освіти №11 Вінницької міської ради».

Горова В.В., Захаренко Т.С., Сойдаш А.В. Психолого-педагогічний супровід дітей зі СДУГ в закладі дошкільної освіти. Методичний посібник / В.В.Горова, Т.С.Захаренко, А.В.Сойдаш. – Вінниця: ММК, 2021. 84с.

Рецензенти:

Гаріпова Л.В., завідувач комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 6 Вінницької міської ради».

Пляцок А.О., завідувач комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 43 Вінницької міської ради».

Рекомендовано педагогічною радою
Закладу «Заклад Дошкільної освіти №11
Вінницької міської ради»
(Протокол № 3 від 25.02.2021 р.)

У запропонованому посібнику висвітлено зміст поняття «СДУГ» і форми організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. Розкриваються особливості організації освітнього процесу, який забезпечує освітні запити дітей зі СДУГ. Розкриваються теоретичні засади проблеми роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, подано модель діяльності щодо психолого - педагогічного супроводу таких дітей в ЗДО.

Рекомендований для керівників, вихователів-методистів, практичних психологів, педагогів закладів дошкільної освіти.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1	6
1.1. СДУГ як предмет психолого-медико-педагогічного дослідження	6
1.2. Прояви синдрому дефіциту уваги згіперактивністю у дошкільному віці.....	8
1.3. Поняття «норма» і «аномалія» у психічному і особистісному розвитку дитини. Фактори виникнення синдрому.....	8
1.4. Арт-терапія як метод психологічної корекції.....	10
Розділ 2.....	11
2.1.Реалізація програми корекційно-розвивальної роботи.....	11
2.2. Конспекти занять для роботи з дітьми, батьками і педагогами....	13
2.3. Психологічний семінар для вихователів.....	36
2.4. Ігри та вправи для вихователів «Взаємодія з дитиною зі СДУГ в ЗДО.....	41
Розділ 3.	48
3.1. Психолого-педагогічний супровід дітей зі СДУГ в ЗДО.....	48
3.2. Результативність експериментального впливу на дітей з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.....	51
Висновки.....	59
Список використаної літератури.....	60
Додатки.....	64

ВСТУП

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить те, що у сучасному суспільстві виховання здорової, активної, соціально адаптованої людини пов'язане із завданнями розбудови української держави. Гостро постає потреба розробки нових методологічних підходів і практичних засобів, покликаних підвищити ефективність виховання та навчання дітей дошкільного віку. Значущість роботи з дошкільниками зумовлюється тим, що в цьому віці велике значення на формування особистості дитини мають генетичні, біологічні та соціальні фактори, дія яких іноді значним чином заважає процесам цілеспрямованої соціалізації. Актуальним проблемним фактором розвитку сучасної дитини є синдром дефіциту уваги і гіперактивність (СДУГ), який, за даними Міністерства охорони здоров'я України, притаманний сьогодні від 50 до 150 тис. дітей дошкільного віку. Такі діти провокують конфліктну, напружену обстановку в сім'ї та у дитячих колективах, можуть стати причиною травмування себе або своїх однолітків. Вони погіршують соціально-психологічний клімат у групах, стають активним джерелом нервозності, викликають глибоке занепокоєння батьків та вихователів. Несвоєчасність лікування і недостатній психолого-педагогічний вплив на таких дітей призводить до того, що вони виростають зі значними психологічними травмами, фобіями, тривожними розладами, мають численні комплекси неповноцінності, низьку здатність до успішної соціальної адаптації. Вивчення ознак і причин гіперактивності проводиться фахівцями в галузі медицини, психології та педагогіки. Такі дошкільники потребують особливої уваги, допомоги і підтримки як з боку батьків, так і з боку педагогічних працівників.

Ігрові вправи – це один з новітніх підходів до профілактики та реабілітації особистості, метод впливу на психічні та фізіологічні процеси за допомогою лікування трудотерапією в психотерапії. Метод цей не має обмежень і протипоказань, завжди ресурсний і використовується практично в усіх напрямках психотерапії, у педагогіці, соціальній роботі та бізнесі.

В середньому і старшому дошкільному віці виникають різноманітні труднощі, пов'язані з віковими психологічними особливостями, що особливо стосується дошкільнят з гіперактивністю. Це зумовлює актуальність розробки психокорекційної програми для гіперактивних дітей середнього і старшого дошкільного віку.

Медичні аспекти проблеми вивчалися Р.Барклі, Я. Бікшаєвою, Г. Гофманом, Л. Журбою, Д. Ісаєвим, В. Ковальовим, А. Лічко, І. Марценковським, М. Певзнер, Дж. Стіл, Г. Сухаревою, О. Ткачовою, Л. Чутко, Ю. Шевченко, А. Штраус, Р. Wender; психологічні – І. Брязгуновим, В. Дуглас, М. Заваденко, О. Лютовою, Г. Моніною, О. Плахотіною, Л. Руденко, О. Романчуком, А. Сиротюк, Є. Суковським, О. Токар; педагогічні – Т. Борисовою, Т. Ємельянцевою, В. Кузьміною, О. Куцінко, Л. Матюхіною, Л. Прокопів, О. Ферт, Л. Ясюковою.

Об'єкт дослідження роботи - синдром дефіциту уваги і гіперактивність.

Предмет дослідження – структурні і психологічні складові синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.

Мета дослідження полягає в дослідженні даного феномену і розробці психокорекційної програми.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу охарактеризувати проблему СДУГ, як предмет наукового дослідження у старшому дошкільному віці;
2. Експериментально дослідити і підібрати методичний інструментарій;
3. Емпірично вивчити проблему СДУГ;
4. Розробити та апробувати психокорекційну програму з метою успішної адаптації дітей зі СДГУ старшого дошкільного віку.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів. Серед теоретичних методів – аналіз, систематизація та узагальнення наукової психологічної літератури. Для експериментального вивчення - емпіричні методи.

Практичне значення наукової роботи полягає у використанні розробленої програми педагогами і психологами в закладах дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 1

1.1. СДУГ як предмет психолого-медико-педагогічного дослідження

На цей час гіперактивність (hyperactivity) вважають досить розповсюдженою проблемою у віковому розвитку дітей, головним чином, дошкільників. На думку багатьох дослідників, витоки гіперактивності дітей лежать саме в ранньому дитинстві. Зокрема, О.М.Тохтамиш вважає, що починати діагностику слід із чотирьох років, коли в дітей можна ідентифікувати перші ознаки гіперактивної поведінки, перш за все в психомоторній сфері: недостатній розвиток тонкої моторики, труднощі при виконанні дій, що вимагають автоматизму й координації рухів. Ще в дошкільному віці потрібно докласти значних зусиль для корекції і компенсації цієї деформації, а також для підготовки такої дитини для соціальної адаптації. Поняття гіперактивності у психологічній літературі визначається як «Гіперактивність – це порушення, викликане мінімальною мозковою дисфункцією, яке характеризується надмірною активністю, дефектами концентрації уваги, імпульсивністю в соціальній поведінці та інтелектуальній діяльності, проблемами у взаєминах з оточуючими, труднощами навчання в школі, слабкою успішністю і низькою самооцінкою» (Гончаренко С.У., 1997). У педагогічній літературі як «комплексне порушення поведінки, що виявляється в недоречній надмірній руховій активності, дефектах концентрації уваги, нездатності до організованої, цілеспрямованої діяльності» (Грибанов А.В., Волокитина Т.В., Гусева Е.А., Подопискин Д.Н., 2004). Проблематика гіперактивності дітей хвилювала лікарів і педагогів із середини ХІХ століття. У 1845 р. німецький лікар Г.Хоффман у поетичній формі описав одну надзвичайно рухливу дитину, давши їй прізвисько «Непосидько Філіп». У кінці ХІХ століття Ф.Шульц видає книгу «Недоліки в характері дитини. Друга золота книжка». У ній він досліджує групу дітей, яких, у результаті, називає «неспокійними, важкими» дітьми. За результатами спостереження, подібна дитина занадто рухлива. «Руки і ноги знаходяться в неспокійному довільному русі, але дані рухи ці діти виконують не твердо і впевнено, а, навпаки, вони надмірно «кидаються» в усі сторони і своєю

незграбністю лише ускладнюють справу». З початку ХХ століття лікарі почали пильно вивчати предмет даного захворювання. У 1902 р. у журналі «Ланцет» з'явилася лекція англійського лікаря Дж. Штиля, який стверджував, що це результат спадкової патології або родових травм. Він перший, хто відзначив, що це захворювання переважає серед хлопчиків. В першій половині ХХ століття після епідемії енцефаліту з'явилося повідомлення, що побільшало дітей з «дивною поведінкою», що дало поштовх для пильнішого вивчення зв'язку поведінки дитини з функціями її мозку (Бонд Е., Партридж Дж., 1926). З того часу гіперактивність у дітей почали пов'язувати з порушенням мозку. У середині ХХ століття поширився термін «гіпердинамічний синдром». Науковець П.Левін у 1938 році дослідив 279 гіперактивних дітей і припустив, що важкі форми гіперактивності у дітей зумовлені органічним ураженням головного мозку, а у виникненні легких форм лежать проблеми стосунків із батьками.

У 1971 році П.Вендером було висуното концепцію «мінімальна мозкова дисфункція»: діти з проблемами в поведінці, порушеннями уваги, вирізняються нормальним рівнем розумового розвитку, проте мають легкі неврологічні розлади. Пізніше в США була створена спеціальна комісія, що запропонувала і посприяла розділенню на дві діагностичні категорії: 1) діти з порушенням активності й уваги; 2) діти зі специфічними розладами в навчанні (неправильне написання елементів букв, «дзеркальне письмо», недописані літери, розлад читання, розлад рахунку).

У 1980 р. у класифікації DSM-III з'явилися терміни «синдром дефіциту уваги» – AttentionDeficitDisorder (ADD) і його різновид «синдром дефіциту уваги з гіперактивністю» – AttentionDeficitwithHyperactivityDisorder(ADD+H).

Американський психолог В.Оклендер дає таку загальну характеристику гіперактивним дітям: «Гіперактивній дитині важко сидіти, вона метушлива, багато рухається, крутиться на місці, іноді надмірно говірка, може дратувати манерою своєї поведінки. Часто в неї погана координація рухів або недостатній м'язовий контроль. Вона незграбна, кидає або ламає речі, розливає молоко. Такій дитині важко концентрувати свою увагу, вона легко відволікається, часто задає безліч питань, але рідко чекає відповідей».

1.2. Прояви синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю у дошкільному віці

Дослідник І. Скворцов в своїх працях описував дошкільний вік, як найбільш критичний період дитинства. На думку автора, вік 5-6 років полягає як в еволюційно-прогресивних зрушеннях, так і в тимчасових функціональних втратах, що пов'язані зі станом нестабільності та дисбалансу в різних системах мозку. Цей вік важливий для виявлення синдрому гіперактивності, який є тривожним показником у співвідношенні з шкільною дезадаптацією (Осипенко Т.Н., 1995). Синдром гіперактивності має достатньо велику кількість проявів. Основні симптоми гіперактивної дитини:

1. Дефіцит уваги. Дитина не може довготривалий час концентрувати свою увагу на якому-небудь одному занятті, будь це малювання, гра чи навіть перегляд телевізійних програм. Саме через дефіцит уваги, діти з синдромом гіперактивності зазвичай мають труднощі з навчанням.

2. Надмірна імпульсивність дитини. Практично всі діти – і спокійні, і не дуже – час від часу дозволяють собі бурхливі прояви емоцій. Однак діти з синдромом гіперактивності особливо часто втрачають контроль над своїми емоціями, часто відзначаються своєю імпульсивністю.

3. Підвищена рухлива активність дитини. Дітей з синдромом гіперактивності дуже легко визначити серед інших дітей у групі. Такі діти не просто рухливі, вони надмірно активні. Дитину практично неможливо побачити в спокійному стані – вона постійно знаходиться в русі. Або вона бігає, або стрибає; постійно знаходяться в русі кисті рук, бігаючі очі, вираз обличчя, міміка.

1.3. Поняття «норма» і «аномалія» у психічному і особистісному розвитку дитини. Фактори виникнення синдрому.

Достатньо довго лікарі-неврологи і дитячі психологи вважали синдром гіперактивності складною паталогією. На сучасному етапі розвитку науки - це вважається специфікою, яка потребує супроводу спеціаліста. Надмірна енергійність дитини при синдромі гіперактивності свідчить про порушення нормального функціонування центральної нервової системи. На думку спеціалістів, якщо батьки

помітили які-небудь відхилення, їм необхідно своєчасно звернутись за консультацією і медичною допомогою, а не обмежитись лише покаранням дитини з ціллю приструнити її. Адже по мірі росту у дитини проблема буде тільки посилюватись. У дитини можуть виникнути серйозні проблеми: спочатку в дитячому садку, а після - і в школі. Специфіка навчання потребує посидючості і уваги. А дитина з синдромом гіперактивності не тільки не зможе сама сприймати і запам'ятовувати інформацію, а ще буде постійно крутитися і вертїтись, відволікаючи тим самим решту дітей. Через це у таких дітей дуже часто спостерігається систематичні конфлікти з викладачами, і батьки зазвичай вислуховують масу невтішних відгуків про поведінку їхньої дитини. І це не дивно, адже заняття з гіперактивними дітьми потребують визначених навичок, якими в звичайних закладах освіти володіють далеко не всі педагоги. Також дитині з гіперактивністю значно ускладнює життя зайва імпульсивність, властива даному синдрому. Дитина занадто різка в діях, сужденнях, вираженнях своїх думок. Вона спочатку, піддавшись першому пориву, щось говорить чи робить, а тільки потім думає. І через цю особливість свого темпераменту гіперактивна дитина в садочку чи в школі зіштовхується з масою проблем – відношення з ровесниками виявляються безнадійно зіпсованими, постійно линуть зауваження педагогів, а батьки вислуховують незадоволення педагогів та родин одногрупників.

Швидкий розвиток суспільства ставить перед людством нові завдання. Несприятлива екологічна, економічна, соціальна ситуація призводить до погіршення здоров'я та активно впливає на молодше покоління. Останні публікації дослідників показують, що понад 90% дітей мають відхилення у психічному та фізичному розвитку, а синдром гіперактивності є однією з основних проблем дитячої психології в усьому світі. Накопичений дослідниками досвід говорить про відсутність єдиної думки про чинники, що призводять до виникнення синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю. Аналіз доступних джерел інформації дозволив виділити основні фактори виникнення гіперактивності у дітей:

- Ускладнення протікання вагітності. В тому випадку, якщо майбутня мама страждала від сильних токсикозів, як першої, так і другої половини вагітності, від

схильності до збільшеного тиску, якщо у дитини була діагностована внутрішньоутробна асфіксія, в майбутньому ризик виникнення синдрому гіперактивності зростає як мінімум в три рази.

- Образ життя вагітної жінки. На нормальний розвиток центральної нервової системи дуже негативно впливають такі токсичні речовини, як наркотичні речовини, алкоголь, нікотин, лакофарбові речовини, важкі метали і подібне. Майбутня матір повинна відмовитись від усіх згубних звичок.

- Ускладнення родового процесу. Довготривалі, затяжні роди, або навпаки стрімкі. Основою такого розладу нервової системи, як гіперактивність, являється мінімальна мозкова дисфункція, яка являється причиною складності у навчанні таких дітей. А саме такі факти як:

1. Мінімальні мозкові дисфункції дестабілізують нормальне функціонування центральної нервової системи.
2. Порушення, викликані мінімальними мозковими дисфункціями, потребують медичного лікування.

Більшість авторів психологічних теорій вказують на необхідність розробки нових психокорекційних методик, особливих підходів до виховання і навчання дітей з гіперактивною поведінкою.

1.4. Арттерапія як метод психологічної корекції

Арттерапія – один з методів психологічної корекції, сутність якої полягає в терапевтичному і корекційному впливі творіння на особистість і проявляється в виправленні психотравмуючої ситуації за допомогою художньої діяльності. Відпусканні переживань, пов'язаних з нею, в зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створенні нових позитивних ідей, формуванні креативних потреб і способів їх вдосконалення.

Виходячи із засобів впливу, розрізняють види арттерапії: музикотерапія, ізотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, драмтерапія та ін. (Кисла, О.Ф., 2016).

Виконання колажів із різних малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів допомагає дитині контактувати з навколишнім світом.

Робота з тістом, передбачає розвиток рухової можливості дитини, корекцію пізнавальних і творчих можливостей дитини.

Працюючи на тканині губкою, пальцями та долонями, відбувається активізація та реалізація моторно-емоційної можливості.

Одним із найцікавіших видів арттерапії є програвання театральних вистав дітьми дошкільного віку за допомогою ляльок. Ляльковий театр спрямований на розвиток емоційної сфери дитини, значно покращує пам'ять, мислення, розвиває пізнавальні процеси.

Музикотерапія сприяє розслабленню, викликає позитивні відчуття.

Казкотерапія розвиває мовлення.

Ізотерапія пропонує використання методів образотворчого мистецтва. Його відносять до найбільш актуальних способів арттерапії. Ізотерапія, як метод психологічної корекції, допомагає зробити більш збалансованими емоції дитини, сприяє успішній адаптації, допомагає розвивати приховані здібності.

Досвідчений психолог, лише за секунду, проглянувши малюнок дитини, здатний визначити її настрій, виявити потреби на ранній стадії і своєчасно виправити проблему. Використання арттерапії в психокорекційній роботі особливо актуальне в дитячому віці.

РОЗДІЛ 2.

2.1.Реалізація програми корекційно-розвивальної роботи

У розробці програми корекційно-розвивальної роботи необхідно дотримуватися таких вимог:

- Чітке формулювання цілей корекційної роботи. Визначення кола завдань, що конкретизують цілі.
- Вибір форми корекційної роботи (індивідуальна, групова, змішана).
- Визначення тривалості проведення корекційної роботи.
- Розроблення конкретного змісту корекційної програми загалом і кожного заняття окремо.

- Планування форм участі інших осіб у програмі (психіатра, педагогів, соціального педагога тощо), залучення родин вихованців.
- Визначення форми контролю реалізації програми.
- Реалізація корекційної програми та внесення змін, доповнень у її проведення.
- Оцінка ефективності реалізованої програми.

Визначені завдання :

1. Вивчити особливості поведінки, самооцінки, спілкування, соціального статусу гіперактивних дітей в групі однолітків.
2. Сприяти розвитку довільності уваги, координації рухів, формуванню навичок самоконтролю и саморегуляції.

Принципи:

- принцип системності корекційних, виховних та освітніх завдань;
- принцип єдності діагностики та корекції;
- діяльнісний принцип корекції;
- принцип урахування вікових і психологічно-індивідуальних особливостей дитини;
- принцип активного залучення ближнього соціального оточення (родина і педагога).

Реалізація технології передбачає роботу в трьох напрямленнях: робота з дітьми, педагогами, родинами вихованців.

По характеру направленості і змісту технології: корекція поведінки і уваги.

По формі роботи: індивідуальна, групова.

По характеру управління виховними впливами: директивна.

По тривалості: тривалий з періодичністю зустрічей з батьками 1-2 рази в місяць, з дітьми – 2-3 рази в тиждень. Програма включає ігри, вправи, техніки для розвитку вміння керувати своїми рухами, концентрувати увагу, подолання імпульсивності.

Корекційно-розвивальну роботу залежно від специфіки проблеми проводять в індивідуальній чи груповій формах. Можливе поєднання цих форм корекційної допомоги, перехід від індивідуальної до групової роботи залежно від динаміки проблем. Вибір форми роботи залежить від особливостей психічного і фізичного розвитку, віку й наявності афективних проблем. Проведення групової психокорекційної допомоги ускладнює негативне ставлення дошкільника або його батьків до такої роботи, гострі афективні реакції, агресивність дитини.

Групову корекційно-розвивальну роботу рекомендовано в характерологічних порушеннях, що зумовлені проблемами в міжособистісних взаєминах (почуття меншовартості, егоцентризм, бар'єри взаємин тощо).

Реалізація програм корекційно-розвивальних занять спрямована на вирішення таких завдань психологічної допомоги:

1. Формування у дитини мотивації на спілкування і зближення.
2. Розвиток навичок саморегуляції.
3. Набуття навичок гнучкої взаємодії.
4. Подолання імпульсивності.
5. Аналіз результатів корекційно-розвивальної роботи з гіперактивними дітьми.

2.2 Конспекти занять для роботи з дітьми, батьками і педагогами

Курс складається з 13 корекційних занять, призначений для дітей середнього і старшого дошкільного віку.

Кількість дітей, відвідуючих заняття, складає 5-8 чоловік.

Причиною для включення дитини в корекційну групу служать: діагноз лікаря, заключення психолога, спостереження і відгуки вихователів, побажання батьків.

В склад корекційної групи, крім гіперактивних, можуть входити невпевнені, імпульсивні і неуважні діти, а також одна врівноважена дитина. Остання слугує прикладом для наслідування. Невпевнені в собі, боязливі діти отримують можливість проявити активність, яка обов'язкова для всіх учасників групи.

Перед тим як приступити до основного курсу занять, з гіперактивними дітьми бажано провести індивідуальну роботу, направлену на розвиток уваги чи контролю за імпульсивністю.

Групові заняття можна проводити як в першій, так і в другій половині дня.

Тривалість заняття – 30 хвилин. Кожне з корекційних занять включає в себе ігри на розвиток уваги, контролю за імпульсивністю і управління рухливою активністю, психогімнастичні і тілесно-орієнтовані вправи.

Заняття краще проводити в музичній залі – там досить просторо, присутнє килимове покриття і в той самий час мало відволікаючих моментів.

Для кращої організації, введення групи в зал і виведення із нього відбувається в вигляді гри в «Потяг»: діти шикуються в колону один за одним. Перший з дітей – «паровозик», решта – «вагончики». Діти кладуть руки на плечі попереду стоячим – «вагончики зчіплюються» і, виголошуючи звуки «Ту-ту», «потяг в'їжджає» в залу чи «виїжджає» з неї.

Психокорекційна робота потребує довготривалого часу і, звичайно, більшої кількості занять. Даний комплекс слід розглядати як орієнтовний, із окремих частин якого можна складати додаткові заняття. Діти з задоволенням грають в одні і ті ж ігри багато раз, а користь запропонованих ігор складається ще в тому, що вони дозволяють натренувати недостатньо розвинуті психічні функції.

Структура занять

Таблиця 2.1

Етап	Призначення	Коментарі
1. Вітання	Створити атмосферу групової довіри	Колективні ігри та вправи на зняття напруження, спрямовані на згуртування групи. Пропонуються ведучим чи придумуються дітьми.
2. Розминка	Настроювання на продуктивну групову діяльність, активізує дітей і знімає надмірну емоційну напругу.	Програється ритуал «входу в заняття».
3. Основна	Розвиток уваги, спостережливості та пам'яті; набуття навичок	Ведучий проводить ігри та вправи, які дозволяють дітям

частина	саморегуляції, набуття навичок гнучкої взаємодії, подолання імпульсивності.	набути новий досвід.
4. Висновок	Підведення підсумків заняття, закріплення і «автоматизація» в бесіді нового досвіду.	Ведучий обговорює й аналізує разом з дітьми, у яких ситуаціях їх життя вони можуть використовувати той досвід, що набули сьогодні. Розвиток у дітей компетентності в питаннях нормативної поведінки. Ритуал «виходу» із заняття.

Заняття 1

Мета:

- створення позитивного емоційно-психологічного клімату і позитивної мотивації на спілкування у групі однолітків;
- розвиток довільності і самоконтролю;
- розвиток уваги і уяви;
- розвиток координації рухів;
- зняття психоемоційного напруження;
- розвиток емоційно-виразних рухів.

Матеріали: м'яч середніх розмірів.

1. Вправа з «Йоговська гімнастика для малечі» (див. Додаток Д)

2. Вправа «Прогулянка в ліс».

Ведучий запрошує дітей прогулятись в уявний ліс. Діти повторюють рухи педагога: йдуть тихо, щоб не розбудити ведмедя, переступають через перешкоду, боком по вузькій стежці, навколо якої росте кропива, обережно крокують по хиткому місточку, тягнуться вгору за горіхами і т. д.

Можна запитати у дітей, які вони знають гриби, квіти, дерева і т. д.

3. Тілесно-орієнтовна вправа «Камінь і подорожній».

Ведучий говорить, що після прогулянки потрібно відпочити. Пропонує комусь з дітей стати «камінням», а іншим – «подорожніми». Діти які зображують каміння, опускаються до низу, обхвачують коліна руками і сидять не рухаючись, напружено.

Кожен із «подорожніх» сідає, спираючись спиною на спину дитини, зображаючого камінь. Потім діти міняються ролями.

По закінченню вправи психолог запитує дітей які були «камені»: зручні чи не зручні, тверді чи м'які?

4. Гра «Будь уважний!».

Діти стають в коло. Ведучий бере м'яч і входить в центр кола. Він називає імена дітей і кидає м'яч. Дитина почувши своє ім'я повинна спіймати м'яча і кинути назад. Гра проводиться в швидкому темпі.

5. Вправа «Передай іншому».

Діти стоять в колі і за сигналом педагога роблять вигляд, що передають один одному великий м'яч, гарячу картоплю, квіточку і ін.

- Вправа виконується мовчки.

6. Завершальний етап.

Діти сідають в коло. Ведучий просить дітей сказати, яка вправа їм сподобалась. Діти, передаючи один одному м'яч, почергово діляться своїми відчуттями.

Заняття 2

Мета:

- розвиток довільності самоконтролю;
- розвиток уваги, спостережливості і уваги;
- розвиток емоційно-виразних рухів;
- розвиток уміння співробітництва.

Матеріали: комп'ютер з записом спокійної мелодії; мольберт (підставка); дошка і крейда (лист ватману і фломастери); паличка (довжина – 30 см).

1. Вправа з «Йогівська гімнастика для малечі» (див. Додаток Д).

2. Гра «Зобрази явища природи».

Ведучий показує рухи, які відповідають цим явищам:

«Дує вітер» - дує, витягнувши губи.

«Качаються дерева» - покачує витягнутими руками ввєрх.

«Падають листочки» - виконує плавні рухи руками зверху вниз.

Коли діти запам`ятають показані рухи, пояснюються правила гри: поки звучить музика, діти бігають, танцюють, як тільки музика завершується, діти зупиняються і слухають, яке явище назве педагог. Діти повинні виконати рухи, які відповідають даному явищу.

3. Гра «Літачки».

Діти ситять далеко один від одного – «літаки на аеродромі». Ведучий говорить:

- Літаки загуділи, загуділи, загуділи, піднялись і полетіли.

Діти гудять спочатку тихо, потім все голосніше, піднімаються і починають бігати по залу, розводячи руки в сторони.

- Полетіли, полетіли і сіли.

Діти сідають, чекають команди ведучого. Так робиться декілька разів. В кінці гри «літаки прилітають до моря» - діти сідають на стільці чи лягають на килим.

4. Вправа «Раз, два, три – говори!».

Діти сідають на стільці. Перед ними стоїть мольберт, на якому встановлена невелика дошка. Ведучий малює морський берег, хвилі, корабель. Потім він викликає одного з дітей і пошепки пропонує йому внести доповнення в малюнок (намалювати хмаринку, камінчик на березі, птаха і т. д.). Мольберт перевертається, викликана дитина виповнює інструкцію, і малюнок знову демонструється дітям. Ведучий просить дітей визначити, яка нова деталь з'явилась на картині, і назвати її, але тільки після того, як прозвучить команда: «Один, два, три – говори!». Картина доповнюється почергово всіма дітьми.

5. Завершальний етап.

Діти сідають у коло. Ведучий просить дітей сказати, яке завдання сьогодні було найважчим. Діти, передаючи один одному «чарівну паличку», почергово висловлюють свою думку.

Заняття 3

Мета:

- розвиток довільності і самоконтролю;
- розвиток уваги і уяви;
- розвиток координації рухів;
- розвиток комунікативних навичок .

Матеріали: три-чотири кубики середнього розміру.

1. Гра «Заборонений рух».

Діти стоять півколом навпроти педагога. Ведучий говорить:

- Я буду показувати різні рухи. Ви будете повторювати всі рухи, крім одного.

Спочатку він показує різні рухи (наприклад, підстрббування), яке діти не повинні повторювати. Дається сигнал до початку гри. Діти повторюють всі запропоновані рухи , крім «забороненого».

Помилки зазвичай викликають емоційні реакції, сміх, але виводити дітей з гри не потрібно.

2. Гра «Зоопарк».

Ведучий говорить:

- А тепер спробуйте зобразити рухи різних звірів. Якщо я плесну в долоні один раз – стрибайте, як зайчики, плесну два рази – ходіть повільно, як ведмеді, плесну три рази – «перетворюйтесь» на лелеку, який вміє довго стояти на одній нозі.

Починаємо гру.

3. Вправа «Я кубик несу і не впускаю».

На відстані 5-6 метрів один від одного ставляться два ряди стільчиків (по кількості дітей).

Діти діляться на дві команди. Кожна команда займає ряд стільчиків.

Ведучий дає кубики в руки дітей, які входять в одну з команд. Діти мають, крокуючи, як роботи, донести кубики, передати їх учасникам другої команди і повернутись на місце. Діти, які отримали кубики, виконують ті ж дії. Вправа виконується кілька разів.

4. Завершальний етап.

Діти сідають в коло. Ведучий просить дітей сказати, яке завдання сьогодні було самим важким. Діти, передаючи один одному кубик, по чергово висловлюються.

Заняття 4

Мета:

- розвиток самоконтролю;
- розвиток уваги і уваги;
- розвиток координації рухів;
- зняття психоемоційної напруги;
- розвиток емоційно-виразних рухів;
- розвиток відчуття визнання;
- розвиток групової довіри дітей один до одного.

Матеріали: м'яч.

1. Вправа «Розповімо і покажемо».

Діти встають півколом напроти ведучого і повторюють за ним слова і рухи.

Один, два, три, чотири, п'ять! Почергово згинають пальці правої руки.

Все ми можемо показати! Ритмічно хлопають в долоні.

Ці лікті – їх торкнемося. Обхвачують долонями два ліктя.

Вправо, вліво повернемося. Виконують рухи вправо і вліво.

Ці плечі – їх торкнемося. Кладуть кисті рук на плечі.

Вправо, вліво повернемося. Виконують рухи вправо і вліво.

Якщо ми вперед нагнемся, то колінок доторкнемося! Виконую нахил вперед.

Один, два, три, чотири, п'ять! Почергово згинають пальці лівої руки.

Все ми можемо показати! Ритмічно плескають в долоні.

2. Гра «Передай по колу».

Діти встають в коло і передають один одному м'яч з заплющеними очима.

3. Вправа «Клоуни».

Діти встають в коло і піднімають руки вверх. За сигналом ведучого по чергово виконують наступні рухи:

Кисті рук опускаються вниз;
 Руки згинаються в ліктях;
 Руки розслабляються і падають униз;
 Тіло згинається, голова опускається униз;
 Коліна згинаються, діти присідають.

4. Гра «Потяг з іменем».

Діти сидять на стільцях, розташовані біля стіни в один ряд. Дитину, яка першою буде зображати потяг, обирають за допомогою лічби.

«Потяг відправляється в дорогу» - дитина встає з стільчика і повільно біжить по колу, почергово зображуючи руками: «Чух-чух-чух». Зробивши коло, «потяг» зупиняється біля одного з дітей і виголошує його ім'я.

Вказана дитина стає «потягом» і встає попереду, а перша дитина стає «вагончиком». Тепер вони двоє «їдуть» по колу зі словами «Гух-гух-гух» і наближаючись до дітей. Вибирають новий «вагончик».

5. Заклучний етап.

Діти сідають в коло. Ведучий просить розповісти, яка вправа їм сподобалась. Діти, передаючи один одному м'яч, почергово діляться своїми враженнями.

Заняття 5

Мета:

- розвиток самоконтролю;
- розвиток уваги і пам'яті;
- розвиток мислення і уяви;
- розвиток емоційно-виразних рухів;
- зняття психо-емоційного напруження;
- розвиток комунікативних навичок.

Матеріали: листи щільного паперу і фломастери.

1. Гра «Мандрівка в космос».

Діти стоять біля стільчиків, розташованих біля стіни в один ряд.

Ведучий каже:

- Уявіть, що ви перетворились в космонавтів, а стільчики – в ракету. Ви вирушаєте в мандрівку на іншу планету. Одягніть скафандри.

Діти роблять вигляд, що одягають скафандри.

- Скафандри одягнуті. Екіпаж космонавтів робить коло пошани перед посадкою в ракету.

Діти, йдучи один за одним, обходять залу.

Ведучий нагадує, що на них одягнуті великі скафандри, тому йти потрібно повільно, широко розставляючи ноги.

- Космонавти займають місця в ракеті. Діти сідають на стільчики.

- Увага! До старту залишилось 5 секунд. Починається відлік часу: «П'ять, чотири, три, два, один, старт!»

Діти імітують звук двигунів.

В ході гри можна запропонувати дітям «відчути перезапуск (відкинутись назад, прижатись до спинки стільця, напружити ноги і руки) і зобразити людину в невагомості (виконувати уповільнюючі плавні рухи).

- Оголошується загальна готовність. Перед вами невідома планета. Ракета йде на посадку.

Діти роблять вигляд, що пристебнулися. Кладуть руки на коліна, відкидають голову назад, напружують м'язи тіла.

- Вітаю вас. Посадка пройшла успішно. Діти розслабляються.

- Зараз ви висаджуєтесь на незнайомій планеті. Будьте уважні. Вам потім потрібно буде розповісти всім жителям Землі про те, що ви побачите.

Діти сідають з стільчиків, широко розставляючи ноги, ходять по залі, уважно дивляться навкруги.

- Увага! Говорить командний пункт. Всім космонавтам необхідно повернутись в космічний корабель.

Діти сідають на стільчики.

- Зосередьтесь, скоро ви будете виходити на зв'язок з Землею.

Діти опускають голову і заплющують очі.

2. Вправа «Інтерв'ю».

Ведучий говорить:

- Земля на зв'язку. Вам потрібно відповісти на питання журналістів. Відповідайте хором, але пам'ятайте, що Земля знаходиться дуже далеко, звук доходить не відразу, а через 3 секунди, тому говорити потрібно тільки на рахунок «Один, два, три». Все готові? Почали!

- Космонавти здорові? Один, два, три!
- Люди на планеті є?
- Небо якого кольору?
- Вода є?
- Тварини є?
- Додому хочете?

3. Вправа «Паросток».

Ведучий каже:

- А тепер уявіть, що ви посадили на планеті дерева. Покажіть, як вони будуть рости.

Діти встають і сідають на колом.

- Я буду рахувати до десяти, а ви поступово піднімайтесь, ростіть. На рахунок 10 дерева повинні стати уже великими.

Вправа повторюється кілька раз.

4. Вправа «Плавці».

Ведучий каже:

- Прийшов час відправлятись назад додому. Діти сідають на стільчики, імітуючи звук двигунів.

- Ракета наближається до Землі. Сідаймо. Що відбулося? Ми не приземлились, а «приводнились». Ракета виявилась в морі. Доведеться вибиратися з моря і плисти до берега.

Діти встають з стільчиків і, імітуючи рухи плавців, оббігають залу і сідають на місця.

5. Малювання на задану тематику.

Дітям роздаються листки і фломастери, на яких малюють все, що побачили на іншій планеті.

Заняття 6

Мета:

- удосконалювати навички організації рухів; розвивати вміння діяти за правилами;
- розвиток уваги, спостережливості і пам'яті;
- зняття психоемоційної напруги;
- розвиток уміння взаємодіяти

Матеріали: лист паперу, різнокольорові олівці.

2. Вправа «Клубочок»

«Я пропоную вам сісти в коло і, передаючи клубочок ниток будь-якій дитині, говорити йому що-небудь приємне. При цьому кожний намотує частину нитки на свій палець». Ведучий показує, як це потрібно зробити. Гра продовжується доти, поки всі діти не виявляться зв'язаними ниткою.

«Подивіться, ми всі зв'язані однією ниткою. Давайте злегка натягнемо її, щоб відчувти, що кожний з нас є частиною одного цілого. Ми з вами – єдине ціле.

3. Гра «Курочка і горошинки»

Ведучий за допомогою лічилки обирає двох «курочок» і трьох-чотирьох «горошинок». Решта дітей утворюють коло, узявшись за руки. На сигнал «Горошинки покотились!» «горошинки» розбігаються, забігають у коло, підлізаючи під руки дітей, і вільно вибігають із нього. «Курчата» бігають і ловлять «горошинки». Гра завершується, коли всі «горошинки» переловили. Потім діти міняються ролями і постають в образі «курочок» і «горошинок».

Дітям у колі не можна затримувати «горошинки» і «курочки», коли вони біжать. Якщо «курочка» тривалий час не може спіймати «горошинку», то гру припиняють.

4. Вправа «Що ти почув?»

Діти тихо сидять на стільчиках у колі. Ведучий пропонує заплющити очі і уважно послухати звуки навкруги. Через деякий час розплющити очі і розпитуємо дитину про її враження. Можливо вона почула голос дітей, можливо – гуркіт автомобіля за вікном, можливо дихання і т. п.

5. Малювання «Страхи»

Дітям роздаються листи паперу і олівці. Ведучий просить намалювати найбільший і найстрашніший страх у вигляді химерної постаті. Потім проговорюється у групі. Після чого психолог запропонував позбутися страхів, розірвавши малюнок на маленькі дрібні шматочки. Висновок: легко позбуваємось страхів.

Заняття 7

Мета:

- розвиток уваги;
- профілактика страхів;
- розвиток орієнтування в просторі і тактильних відчуттів;
- розвиток мовлення і уяви;
- зняття емоційної напруги;
- розвиток комунікативних навичок.

2. Гра «Киця»

За допомогою лічилки ведучий обирає дитину-«кицю», яка ловитиме «мишей». Дитині зав'язують очі хустинкою. Мета: спіймати кого-небудь з гравців. Спіймана дитина стає «кицьою». Ця гра рекомендується дітям, які відчувають страх темноти, допомагає орієнтуватись в просторі, дозволяє краще відчути своє тіло.

3.Бесіда «Навіщо ми ображаємо близьких нам людей?»

Мета: розвиток у дітей компетентності в питаннях нормативної поведінки.

4. Казка «У страха очі великі»

«На краю села в маленькій хатинці жили дід, баба, онучка та курочка. Кожен день вони по воду ходили, воду носили.

Дід додому несе, вода з відра хлюп-хлюп-хлюп. Баба за дідом поспішає, водиця з відерця хлюп-хлюп-хлюп. Онучка за бабою йде, а водиця з відерця хлюп-хлюп-хлюп. Курочка за онучкою поспішає, а водиця на землю хлюп-хлюп-хлюп. Раз пішли вони по воду, зачерпнули води і додому ідуть. Попереду дід виступає, за дідом бабка поспіває, за бабкою онука, за онукою курочка ледве встигає. Проходять повз груші, а на гілочці груша висить, давно вона визріла, набридло їй на гілці висіти.

«Хто б допоміг мені з гілочки впасти!» — думає груша.

Тут налетів вітерець непосидючий, грушу хитнув і зріла груша з гілочки бух-бух, та прямо діду під ноги.

Від несподіванки злякався дід, злякалась баба, злякались онучка та курочка. Вони відра покидали, вода розлилася, коромисла в різні боки відлетіли.

Від страху вони ніяк не опам'ятаються

Курочка кудажче:

— Як це я врятувалась?

Онучка голосить:

— Собака на мене наскочив!

Бабці вовк привидився, а діду лютий ведмідь. З того часу і кажуть:

— У страху очі великі. Бачать те, чого й немає!.

5. Завершальний етап.

Діти сідають у коло. Ведучий просить розповісти дітей про те, що сьогодні найбільше сподобалось.

Заняття 8

Мета:

- розвиток самоконтролю;
- розвиток уваги і спостережливості;
- розвиток довіри і комунікабельності;
- зняття психоемоційної напруги.

2. Вправа «Сліпий і поводитир»

Ведучий обирає за допомогою лічилки «сліпого» і «поводира». «Сліпому» зав'язують очі хустинкою, «поводир» бере його за руку і веде по залі. Потім діти міняються ролями.

3. Гра «Уважні оценьята»

Гра на уважність. Ведучий просить дітей стати в коло і за допомогою лічилочки обирає дитину, яка має сховатись. А діти по черзі відповідають на питання: яке у нього волосся, якого кольору очі, одяг і т. п.

Вправа повторюється кілька раз.

4. Вправа «Ланцюжок слів»

Мета: розвиток стійкості уваги.

Пропонуємо дитині повторити ряди слів, різних за значенням, але схожих за звуковим складом:

- мак, лак, так, бак;
- тачка, качка, дачка;
- сік, вік, тік, бік.

5. Вправа «Озвучка»

Правила: коли в телевізорі відключається звук, а на мультики, кіно або новини придумується власна озвучка. Діти по черзі озвучують і перевтілюються на справжніх артистів.

6. Спільне малювання людини

Діти сидять на стільчиках. Перед ними стоїть мольберт, на якому прикріплено великий лист цупкого паперу.

Ведучий малює голову людини. Потім діти по черзі підходять до мольберту і домальовують інші частини тіла, таким чином доповнюють малюнок.

7. Завершальна частина.

Діти сідають у коло і кожен має розповісти своє враження від сьогоднішнього заняття.

Заняття 9

Мета:

- розвиток самоконтролю;
- розвиток уваги і координації рухів;
- зняття психоемоційного напруження;
- розвиток комунікативних навичок.

Матеріали: кольорові картки (синій, зелений, жовтий, червоний).

3. Гра «Веселі кольори»

Ведучий каже:

- Діти, сьогодні потрібно буде слідувати за різнокольоровими картками, які показуватиму. Якщо побачите червоний – можна стрибати, якщо жовтий – можна кричати, синій – пошепки говорити, а якщо зелений – мовчіть!

Ведучий показує картки, діти виконують інструкцію.

4. Вправа «Сонячний промінчик»

Діти сідають в коло на килим і заплющують очі. Ведучий каже:

- Стрибали ми і кричали, на картки ми задивились, а тепер ми притомились. Ми присіли відпочити, очки треба нам закрити. Але тут сонячний промінчик: торкнувся очей – розплющуйте очки; торкнувся ротика – поворушіть ними; торкнувся носика – поморщіть носика; торкнувся плечей – підніміть і опустіть плечі; торкнувся рук – потрясіть руками; торкнувся ніг – ляжте на спинку і потрусіть ніжками. Сонячний промінчик пограв з вами і сховався – вставайте, дітки.

5. Вправа «Апельсин»

Ведучий пропонує дітям «вичавити сік з апельсину». Потрібно уявити, що в правій руці у них фрукт, з якого сильно, зжимаючи вичавлюють сік. Кулачки таким чином зжимаються, потім розслабляють їх.

6. Вправа «Водичка з кринички»

Ведучий пропонує дітям побувати у бабусі в селі і уявити собі, що вони набирають воду з криниці. Діти широко розтавляють ноги і напружують руки. Потім зображують як крутять, дістаючи воду, виливають і несуть його. Потім приносять, ставлять важке відро і розслабляють м'язи тіла.

7. Завершальний етап

Діти сідають у коло на килим і ведучий просить розповісти, яка вправа їм сьогодні сподобалась. Діти, передаючи м'яч один одному діляться враженнями.

Заняття 10

Мета:

- розвиток координації і самоконтролю;
- розвиток емоційно-виразних рухів;
- зняття психоемоційного напруження;
- задоволення потреби в визнанні;
- розвиток комунікативних навичок.

Матеріали: аудіозапис спокійної мелодії; паличка (довжина – 30 см)

3. Вправа «Знайди щось схоже»

Звучить спокійна мелодія, діти ходять по залі. Якщо ведучий плескає в долоні – діти зупиняються і розбиваються у пари, потрібно знайти у іншого щось спільне, що вас об'єднує (колір волосся, однаковий одяг і т. п.).

4. Гра «День-ніч»

По команді «День» дитина стрибає, грає, а по команді «Ніч» прикидається сплячою.

5. Гра «Кішка-мишка»

Нехай малюк уявить, що він мишка і бігає-грає, поки ви не скажете «Кішка йде!». Замість словесної команди, можна давати звукову – плескати в долоні або дзвонити у дзвоник.

6. Гра «Море хвилюється»

Ведучий каже:

- Море хвилюється один, море хвилюється два, море хвилюється три, морська фігура – замри!

Діти мають зупинитись і утримуватись і тій позі, в якій знаходились до того, як прозвучала команда «Замри». Ведучий ходить по залу і роздивляється «морські фігури», кожного хвалить за незвичність і незворушність.

7. Завершальний етап.

Діти сідають у коло і ведучий просить поділитись враженнями, яке завдання сьогодні було найкращим. Діти, передаючи «паличку-врятівничку», по чергово висловлюють свою думку.

Заняття 11

Мета:

- Розвиток уваги і самоконтролю;
- Розвиток пам'яті і уяви;
- Розвиток емоційно-виразних рухів;
- Зняття психоемоційного напруження;
- Розвиток комунікативних навичок.

Матеріали: мольберт (підставка); лист ватмана і фломастери.

1. Вправа «Танець листочків».

Діти входять в зал, де звучить спокійна мелодія.

Ведучий каже:

- Уявіть, що ви осінні листочки, які кружляють по вітру під музику – повільно, спокійно, красиво. Як тільки музика зупиняється, беріть за ручки того, хто стоїть поруч. Почувши звуки музики, продовжуйте танцювати в парі. Коли я скажу «Стоп!», потрібно відразу ж зупинитись.

2. Гра «Що змінилось».

Діти сідають на стільчики.

Ведучий каже:

- Ми приїхали в осінній ліс. Будьте уважні і намагайтесь запам'ятати все, що ви побачите.

Ведучий ставить перед дітьми підставку, на якому прикріплений лист великоко цупкого паперу. На ньому намальовані дерева, хмари, тваринки.

Діти роздивляються картину, потім ведучий перевертає лист і вносить в зображення яку-небудь деталь: пташку, метелика, грибочок. Малюнок знову демонструється дітям.

Діти мають сидіти тихо і мовчати. Ведучий дає вказівку сидячій спокійно дитині, та підходить, показує новий предмет, який з'явився і відповідає на питання: «Може цей предмет знаходитись в осінньому лісі?» Якщо дитина виконала завдання правильно, діти плескають в долоні, при неправильній відповіді – стукають ногами.

Доповнення в малюнок вносяться до тих пір, поки всі діти не побувають біля малюнку.

3. Вправа «Метелик»

Діти сидять на стільчиках, очі заплющені. Ведучий просить дітей уявити, що всі сидять в травичці у сонячний день, всім радісно і тепло. Поруч метелики літають і хочеться їх зловити:

- сів метелик на праву щічку – потрібно надути її;
- сів на ліву щічку – потрібно надути її;
- сів на носик – потрібно наморщити носик;
- сів на очки – потрібно поморгати очима і розплющити їх.

Метелик полетів і усі встають.

4. Гра «Збираємо гриби»

Діти мають уявити, що вони в лісі з кошиками і ходять збирають гриби, пролазять під кущі, проходять між деревами, нагинаються, щоб зібрати гриби і покласти їх у кошик.

5. Вправа «Шукаємо помилки»

Діти сідають на стільчики. Ведучий у руках тримає картки з малюнками, на яких не вистачає деталей.

Ведучий каже:

- Я буду показувати картинки (картки, де не вистачає деталей), а ви уважно дивіться і якщо побачите, що десь чогось не вистачає - стукайте ногами, а потім поясніть, що потрібно додати і виправте мою помилку.

6. Гра «Зіпсований телефон»

Діти і педагог беруть стільчики і сідають в коло.

Ведучий пояснює правила гри: ведучий придумує слово і пошепки виголошує його на вушко дитині, яка сидить справа від нього, та теж пошепки передає почуте

сусіду справа і т. п. Останній – виголошує слово вголос. Зазвичай останнє слово не співпадає з першочерговим варіантом, що викликає бурну реакцію дітей. Ведучий дає дітям час для прояву емоцій і продовжує гру.

7. *Заклучна частина.* Ведучий дякує всім діткам і відмічає тих, хто був особливо уважним, добрим і т. п.

Заняття 12

Мета:

- розвиток довільності і самоконтролю;
- розвиток слухової уваги;
- розвиток емоційно-виразних рухів;
- розвиток тактильного сприйняття;
- розвиток комунікативних навичок.

Матеріали: конверт з геометричними фігурками (колами, трикутниками, квадратами, прямокутниками, овалами, ромбами); м'яч.

1. Вправа «Посміхнись другові»

Діти у колі беруться за руки, дивляться сусіду в очі й дарують йому мовчки, по черзі, найпривітнішу посмішку. Вправа сприяє розвитку комунікативності і взаємодії.

2. Вправа «Повторюй за мною»

Діти встають півколом напроти ведучого і виконують рухи, які той виголошує в римованій формі.

Один! Два! Всі присіли!

Потім вгору підлетіли.

Три! Чотири! Нахилились,

Зі струмочка гарно вмились.

П'ять! Шість! Усі веселі.

Летимо на каруселі.

Сім! Вісім! В поїзд сіли

Ніжками затупотіли.

Дев'ять! Десять! Відпочили.

І на стільчики ми сіли.

3. Гра «Слухаємо уважно і відповідаєм»

Діти встають в коло. Ведучий бере м'яч і входить в центр кола. Потім в швидкому темпі кидає м'яч дітям, просить назвати яку-небудь тварину, рослину, іграшку і т. п.

4. Вправа «Вгадай, хто покликав»

Методом лічильки ведучий визначає дитину, якій зав'язують очі хустинкою. Потім хто-небудь з інших гравців повинен покликати її. Дитина відгадує, хто саме її покликав.

5. Вправа «Відгадай фігурку»

Діти сідають на стільчики і заплющують очі. Ведучий бере конверт з фігурками і кладе кожному на долоню по одній. Потім дитина визначає на дотик яка фігурка їй дісталась, називає її, після чого розплющує очі.

6. Гра «Їстівне-неїстівне»

Діти шикуються в ряд. Ведучий бере м'яч і стає навпроти дітей на відстані кількох кроків. Він називає який небудь предмет і почергово кидає м'яч дітям, а вони, в свою чергу, мають зловити його, якщо «їстівне», відштовхнути – «неїстівне». При правильному виконанні завдання дитина робить крок вперед. Той, хто першим дійде до педагога, стає ведучим. Гра повторюється.

7. Вправа «Ковпак мій трикутний»

Ця вправа допомагає навчити концентрувати увагу, навчити управляти рухами і контролювати свою поведінку. Діти сідають в коло. Всі по черзі, починаючи з ведучого, виголошують по одному слову із фрази: «Ковпак мій трикутний, мій трикутний ковпак. А якщо не трикутний, то це не мій ковпак. Після цього фраза повторюється знову, але дітям випаде говорити слово «ковпак» змінюючи його жестом (наприклад, 2 легких хлопки долонею по своїй голові). Наступного разу уже змінюється два слова: слово «ковпак» і слово «мій» (показати рукою на себе). В кожному наступному колі гравці проголошують на одне слово менше, а «показують» на одне більше. В завершальному повторі діти зображають тільки

жестами всю фразу. Якщо така довга фраза важка для виконання, її можна підкорегувати.

8. Завершальний етап.

Ведучий дякує всім діткам і відмічає тих, хто був особливо уважним.

Заняття 13

Мета:

- розвиток довільності самоконтролю;
- розвиток уваги, мовлення і уваги;
- профілактика агресії;
- зняття психоемоційного напруження;
- розвиток комунікаційних навичок.

Матеріали:

1. Техніка Колаж «З чого складається добро»

На відміну від малюнку, колаж дає автору великий простір для вибору під час виконання. Дітям пропонується вирізати з журналів картинки, що, на їх думку, є добрими і позитивними та приклеювати на ватман підготовлений психологом чи педагогом. Наклеєні картинки, можуть виходити за краї основи, клеїться один на одного, складатися гармошкою і так далі. Якщо немає ножиць, то картинки можуть навіть відриватися руками і саме руками можна надати їм потрібної форми. Головне в колажі – зовсім не акуратність, а можливість висловити свої думки, ідеї, свій погляд і своє розуміння теми.

Як правило, в процесі виконання колажу виникає поступове включення в цю діяльність. І навіть ті учасники, які взяли виконувати завдання по складанню колажу з небажанням, поступово починають захоплюватися процесом і отримувати від нього задоволення. Це одна з цілей арт-терапії в цілому і роботи з колажами зокрема - розвиток творчих здібностей і підвищення самооцінки.

3.Гра «Минаєм перешкоди»

Ведучий викладає ряд з кеглів, відстань між ними 30 см. Просимо дитину провезти машинку за мотузочку між кеглями, не зачепивши їх. За виконання цієї вправи – приз.

4. Гра «Де плескали в долоні?»

Дитина стоїть посеред кімнати з заплющеними очима. Ведучий тихенько стає в іншому місці кімнати, потім плескає один раз в долоні. Дитина, не відкриваючи очі повинна вказати напрямок, звідки вона почула сплеск. Потім повторяти оплески кожен раз змінюючи позицію.

5. Вправа «Ласкаві дотики»

Ведучий підбирає 6—7 м'яких предметів різної фактури: шматочок хутра, пензлик, скляний флакон, намисто, вату и т.д. Все це викладається на стіл. Дитині пропонується підготувати руку по лікоть; дитині пояснюють, що по руці буде ходити «тваринка» і торкатися лагідними лапками. Потрібно з закритими очима вгадати, яка «тваринка» доторкнулась до руки — відгадати предмет. Дотики мають бути погладжуючими і приємними. Вправу проводити з кожним гравцем по черзі.

6. Вправа «Ліпимо казку»

Дітям пропонується разом зліпити казку. При виборі казки важливо врахувати, що в ній має бути достатньо героїв, щоб кожна дитина могла ліпити одного з них. Перед початком гри діти обговорюють фрагмент, який вони збираються зобразити, та узгоджують один з одним свої задуми. Для виконання цієї вправи добре підходить казка «Три ведмеді». Робота з пластиліном дає можливість змістити «енергію кулака». Коли дитина розминає пластилін, вона спрямовує на нього свою енергію, розслаблює руки, що дозволяє непрямим шляхом реалізувати агресивні почуття. Крім того, гра дозволяє розвивати навички спільної діяльності.

7. Вправа «Емоції»

Психолог чи педагог по черзі показує дітям картки з зображеннями облич.

Діти, визначивши емоційний стан людини, зображеного на картці, мовчки піднімають руку. Ведучий по команді «Один, два, три» дозволяє разом усім відповісти на це питання.

Після закінчення цієї вправи психолог пропонує дітям зобразити за допомогою пантоміміки слідуєчі емоційні стани: сум, образу, злість, здивування, спокій.

8. Завершальний етап.

Вправа «Клубочок»

Ведучий пропонує учасникам стати колом. У його руках клубочок стрічки. Він говорить про те, що цей клубочок схожий на ті зв'язки, які утворилися протягом занять між учасниками.

Ведучий, утримуючи кінець стрічки, передає клубочок одному з учасників. Разом із клубочком він розповідає учаснику про те значення, яке він мав для групи і для нього протягом роботи.

Учасник намотує стрічку навколо пальця і передає її наступному учаснику, теж зазначаючи значення іншого учасника в роботі групи. Клубочок від останнього учасника знову потрапляє до психолога. Він зазначає, що хоча заняття й завершено, але той досвід, якого набули учасники групи, залишиться з ними.

Пропонує відрізати ножицями шматок стрічки, залишаючи її на згадку про спільну роботу.

Таблиця 2.2.

Корекційна робота з родинами дітей

Етапи	Ступінь освоєння поведінки батьками	Засоби
<i>1 етап (орієнтовний)</i> Мета: інформування батьків про особливості гіперактивної поведінки, надання теоретичної і практичної допомоги і вихованні дитини.	ситуаційна	Бесіди, інформаційна підтримка «Дитина з гіперактивністю. Правила для батьків», «Принципи хорошої поведінки», «Дитина: спадковість, оточення чи...»
<i>2 етап (корекційний)</i> Мета: зміна неадекватних батьківських позицій, закріплення ефективних форм батьківського впливу, вироблення навичок ефективного спілкування з дітьми	звична	Бесіди, групові дискусії, тренінги: «Пізнай себе», «Ефективне батьківство»

<i>3 етап (закріплюючий)</i> Мета: закріплення нових способів поведінки	звична/характерна	Спільні заняття батьків з дітьми

Таблиця 2.3.

Корекційна робота з педагогами

Етапи	Ступінь освоєння поведінки педагогами	Засоби
<i>1 етап (підготовчий)</i> Мета: визначення готовності до корекційно-розвивальної роботи, посилення внутрішньої мотивації, усвідомлення взаємовпливу гіперактивної поведінки на емоційне благополуччя педагогів	ситуаційна	Бесіди, інформаційна підтримка
<i>2 етап (інформаційний)</i> Мета: формування стійкої потреби в прийомі і використанні психологічних знань про причини і наслідки гіперактивної поведінки дошкільників	звична	Бесіди, консультації, тренінги
<i>3 етап (закріплюючий)</i> Мета: закріплення нових способів поведінки	звична/характерна	Спільні заняття педагогів з дітьми

2.3. Психологічний семінар для вихователів

Мета: окреслити коло проблем, що виникають під час спілкування з гіперактивними дітьми; поглибити розуміння психологічних особливостей проблемних дітей.

Обладнання: маркери, олівці, папір, комп'ютер, ватман, плакат «Мої очікування», плакат «Ознаки гіперактивності», набір невеликих пухнастих і колючих предметів (ватні кульки та кнопки), скринька (коробка).

1. Вправа-привітання «Пухнастики та колючки»

Психолог вітається з учасниками та запитує, з якими емоціями вони прийшли на сьогоднішнє заняття (з «колючкою», яка символізує неприємності, роздратування, негатив, чи з «пухнастиком» - радістю, піднесеністю). Починаючи з

психолога, всі по черзі обирають «колочку» чи «пухнастика», приговорюють свої емоції на цей момент і кладуть у скриньку обраний предмет.

2.Вправа «Правила роботи в групі»

Психолог пропонує групі прийняти правила роботи і спілкування під час семінару, а саме:

- Цінувати час. Слід звернути увагу на план проведення семінару. За досить короткий час доведеться обговорити досить складні проблеми. Приймаючи це правило, учасникам слід буди уважними і не відволікатися від запропонованої теми обговорення, намагатися укластися у відведений для кожної вправи час.
- Говорити по черзі. Психолог пояснює, що нас так багато, але думка кожного і кожної цінна і необхідна для наповнення нашої загальної скарбнички досвіду.
- Говорити коротко і нечасто. Ведучий пропонує учасникам висловлюватись в усіх питаннях коротко і давати можливість висловлюватись й іншим.
- Говорити по темі. З огляду на обмеженість у часі (адже тренінг не безкінечний), пропонується говорити винятково по темі і не відходити від неї.
- Говорити тільки від свого імені. Висловлюватись тільки від свого імені: «Я так вважаю..., я так думаю..., на мій погляд...». Порушеннями вважаються висловлення типу: «Всі так вважають..., так всіма/скрізь заведено..., всі так думають..., так завжди було/не було...». Інформація, яка наводиться, має вказуватись на джерела (книги, статті, повідомлення ЗМІ).
- Правило конфіденційності. Інформація приватного характеру, яка прозвучить на заняттях, не повинна обговорюватись; вона має залишатися в нашому дружньому колі.
- Правило толерантності. Психолог пропонує відноситись з повагою до чужих думок і висловлювань. Думки інших мають праву на існування (крім, висловлювань, які порушують правила, які не мають відношення до теми семінару чи ображають гідність присутніх, їхню стать, національність та ін.).

3. Вправа «Мої очікування»

Визначення сподівань та очікувань учасників щодо заняття.

4.Інформативне повідомлення «Гіперактивність дітей»

Гіперактивність (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю – СДУ) виявляється у дітей з невластивою для нормального розвитку імпульсивністю, руховою розгальмованістю, неможливістю зосередитися, неухважністю. Такі діти, як правило, не можуть зосередитися на одному предметі протягом тривалого часу, не здатні завершити виконання поставленого завдання, недбало ставляться до його виконання. Часто в таких дітей спостерігається підвищена стомлюваність, що супроводжується безпричинним роздратуванням, плаксивістю, істериками.

Нерідко гіперактивність дітей супроводжується агресивною поведінкою. Агресивність характеризується діями, спрямованими на завдання фізичної чи психологічної шкоди іншій людині, й супроводжується емоційними станами гніву, ворожості, ненависті.

5. Мозковий штурм «Ознаки гіперактивності»

Психолог на ватмані записує всі думки учасників про ознаки гіперактивної дитини, їхні прояви.

6. Вправа «Способи позбавлення гніву»

Мета: усвідомлення власного емоційного стану, створення ситуації обміну досвідом.

Учасники пишуть на окремих аркушах свої методи подолання гніву, а потім, об'єднавшись у три групи, записують способи виходу з цього стану.

Від гніву потрібно звільнитись, цього слід вчитися самим і навчити дітей виражати негативні емоції прийнятними способами. Щоб допомогти дітям з гіперактивністю допоможуть проведення спортивних змагань, естафет, малювання, ліплення. У момент найбільшого емоційного напруження дитина може пострибати, голосно покричати, порвати аркуш паперу, пом'яти пластилін, стискати чи розтискати кулачки, погратися в піску тощо.

7. Інформаційне повідомлення «Швидка допомога»

У спілкуванні з гіперактивними дітьми треба виявляти неабияку стриманість, терпіння, пам'ятаючи, що малі забіяки, самі страждають від власної неуважності, гніву, активності. Вони мають переконатися, що їх люблять, а окремі вчинки псують враження про них, до того ж не приносять полегшення їм самим. Вихователям слід систематично спілкуватися з родиною дитини з метою вивчення її стосунків у сім'ї, інтересів, нахилів.

Робота з гіперактивними дітьми

- Давати завдання на початку дня, а не ввечері;
- Поділяти роботу на коротші, але частіші періоди. Використовувати фізкультхвилинки, паузи, переключати увагу;
- Бути драматичним, експресивним педагогом;
- Знизити вимоги до акуратності на початку роботи, щоб сформувати почуття успіху;
- Посадити дитину під час занять поруч із дорослим;
- Використовувати тактильний контакт (елементи масажу, дотику, погладжування);
- Заздалегіть домовлятися з дитиною про певні дії;
- Давати короткі і чіткі, конкретні інструкції;
- Використовувати гнучку систему заохочень і покарань;
- Заохочувати дитину одразу, не відкладаючи на майбутнє;
- Давати дитині можливість вибору;
- Залишатися спокійним;
- При епатажній поведінці необхідно привчати дитину дотримуватись командних правил;
- Заохочувати до виступів перед групою, створювати ситуацію успіху і акцентувати увагу навіть на незначних перемогах (з метою підвищення самооцінки та статусу в колективі).

8. Гра «Бій півнів»

Учасники об'єднуються в пари, стають навпроти, тримаючи руки на поясі. Потрібно стрибати на одній нозі, штовхаючи одне одного плечем. Кожен гравець намагається вивести суперника з рівноваги. Програє той, хто стане на ноги або торкнеться другою ногою підлоги.

9. Вправа «Добра тварина»

Мета: сприяти згуртованості групи, навчити учасників розуміти почуття інших, підтримувати й співчувати.

Станьте, будь ласка, в коло й візьміться за руки. Уявіть, що ми одна велика, добра, тварина. Послухайте, як вона дихає. А тепер подихаємо разом. На вдих робимо крок уперед, на видих – крок назад. Вдих – два кроки вперед, видих – два кроки назад. Так дихає тварина, так чітко і рівно б'ється її велике добре серце. Стук – крок уперед, стук – крок назад. Усі ми беремо стук серця цієї тварини собі.

10. Практична вправа «Вплив слова на дитину»

Нам потрібні:

- склянка води – дитина (чиста, проста, наївна);
- сіль – грубі, різкі слова;
- перець – пекучі, образливі слова;
- грудка землі – неухажність, байдужість.

Все добре змішуємо і отримуємо стан дитини. Скільки мине часу, доки все осяде, забудеться? А варто легенько збовтати – і все підніметься на поверхню. А це знову – стреси, неврози, гіперактивність тощо.

11. Прощання «Коло рук»

Візьміться за руки, уявіть у своїх грудях вогник добра, ніжності, любові. Уявіть, як він збільшується. Його сила переходить у праву руку та вливається в долоню того, хто сидить праворуч, насичується його любов'ю, рухається далі по колу. Потім любов повертається, збагачена від сердець інших учасників групи.

12. «Мої очікування»

Кожен учасник записує свою думку про те, чи допоміг йому семінар. Залишають записи на плакаті «Пісочний годинник».

Виконані завдання:

- Ознайомились із можливостями співпраці з дітьми із синдромом;
- Практично навчилися застосовувати набуті знання для подальшого професійного росту.

2.4. Ігри та вправи для вихователів «Взаємодія з гіперактивною дитиною»

Ігри, спрямовані на покращення координації рухів, зняття імпульсивності, емоційної напруги, довільність поведінки

«Знайди відмінності» (О.Лютова, Г.Моніна)

Мета: розвиток уваги, комунікативних навичок.

Хід гри: дитина малює все, що їй захочеться, потім передає листок дорослому. Дорослий додає одну або декілька деталей та повертає дитині, яка має знайти зміни. Потім дорослий малює, а дитина вносить зміни – вони міняються ролями.

«Ласкаві лапки»

Мета: зняття напруги, м'язового зажиму, зниження агресивності, розвиток чуттєвого сприймання.

Хід гри: дорослий підбирає 6-7 мілких предметів різної фактури: шматочок хутра, пензлик, буси, вата, дерев'яні, металеві кола. Всі предмети викладаються на стіл. Дитину просять оголити руку по лікоть. Дорослий пояснює, що по руці буде ходити «тваринка» та торкатися ласкавими лапками. Потрібно з закритими очима вгадати, яка «тваринка» доторкалася до руки – відгадати предмет. Доторкання мають бути ласкавими та приємними.

«Клубочок»

Мета: навчити дитину одному з правил саморегуляції.

Хід гри: дитині пропонують змотати в клубок яскраві нитки. Розмір клубочка може з кожним разом ставати все більшим і більшим. Дорослий повідомляє дитині, що цей клубочок не простий, а чарівний. Як тільки хлопчик чи дівчинка починають його змотувати, то одразу ж заспокоюються.

«Розмова з тілом» (О.Лютова, Г.Моніна)

Мета: навчити дитину володіти своїм тілом.

Хід гри: дитина лягає на підлогу, на великий аркуш паперу або шматок шпалер. Дорослий олівцем обводить контури фігури дитини. Потім разом з дитиною розглядає силует і ставить питання: «Це твій силует. Хочеш, ми можемо розмалювати його? Яким би кольором ти хотів прикрасити свої руки, ноги, тулуб? Як ти думаєш, чи допомагає тобі твоє тіло в певних ситуаціях, наприклад, коли ти рятуєшся від небезпеки і т.д.? Які частини тіла тобі особливо допомагають? А бувають такі ситуації коли твоє тіло підводить тебе, не слухається? Що ти робиш в цьому випадку? Як ти можеш навчити своє тіло бути більш слухняним? Давай домовимося, що ти і твоє тіло прагнутимуть краще розуміти один одного».

«Археологія»

Мета: розвиток м'язового контролю.

Хід гри: дорослий опускає кисть руки в таз з піском або крупою і засипає її. Дитина обережно «відкопує» руку — робить археологічні розкопки. При цьому не можна доторкатися до кисті руки. Як тільки дитина торкнеться своєю долонею, вона тут же міняється ролями з дорослим.

Змінений тест «Коректурна проба»

Мета: розвиток уваги.

Хід гри: Дитині пропонується бланк із зображеннями знайомих трьох предметів (гриб, м'яч, ялинка), розташованих по вісім у кожному ряду. Усього п'ять-десять рядів. Предмети в ряду розміщені довільно. Потрібно викреслити всі гриби або м'ячі, ялинки.

«Покажи, що не підходить» (на основі методики «четвертий зайвий»)

Мета: розвиток мислення. Хід гри: дитині пропонують картки із зображенням знайомих предметів (4-5) і говорять: «Подивися, тут усі предмети можна об'єднати разом, а один не підходить до них. Який і чому?».

«Чарівні ляпки»

Мета: розвиток уяви, творчого мислення.

Хід гри: спочатку дитина готує ляпки (безладно наносить рідку фарбу на папір, а потім складає аркуш вдвоє, ляпками всередину). Потрібно побачити в ляпці зображення чого-небудь і домалювати його.

«Послухай тишу» (Г.Черепанова)

Мета: розвивати увагу гіперактивної дитини і вміння володіти собою

Хід гри: по першому сигналу дзвіночка дитина починає бігати по кімнаті, кричати, стукати і тому подібне. По другому сигналу вона повинна швидко сісти на стілець і прислухатись до того, що відбувається навкруги. Потім дитина розповідає, які звуки вона почула.

Функціональна вправа «Що зникло?»

Мета: розвиток концентрації уваги. Сидячи на підлозі. Перед кожною дитиною по черзі розкладаються предмети. Її просять уважно подивитися на них і запам'ятати. Потім, дитина заплющує очі, а інструктор прибирає один предмет. Завдання дитини - назвати зниклий предмет.

Когнітивна вправа «Фотографія»

Мета: емоційний розвиток. Сидячи на підлозі. Інструктор показує дитині фотографію із зображенням людини з певним настроєм. Учасник повинен відтворити задану йому фразу з інтонацією, відповідної емоції на фотографії. Можна супроводити вислів відповідною мімікою і жестами.

Когнітивна вправа «Млинок»

Мета: розвиток міжпівкулевої взаємодії. Стоячи. Запропонуйте дитині робити одночасні кругові рухи рукою і ногою. Спочатку лівою рукою і лівою ногою, правою рукою і правою ногою, лівою рукою і правою ногою, правою рукою і лівою ногою. Спочатку обертання виконується вперед, потім назад, потім рукою вперед, а ногою назад. Виконуйте так, щоб рука і протилежна нога рухалися одночасно з обертанням очей вправо, вліво, вгору, вниз. Дихання довільне.

«Пуантизм»

Мета: вчити дитину самостійно створювати образи Дитину просять за допомогою фарб створити будь-який малюнок на аркуші паперу. Кольорові плями можна наносити за допомогою пензликів, паличок чи пальчиків. Вправа сприяє розслабленню та заспокоєнню.

«Лови-лови»

Мета: зняття емоційної напруги. Матеріал: паличка довжиною 0,5м з причепленим до неї м'ячиком на яскравій стрічці. Ведучий тримає паличку, підходить до дитини зі словами: «Лови-лови!». Завдання учасника гри піймати м'ячик, який постійно підскачує догори. Гра дуже збуджує психіку дітей, рекомендовано проводити її під час прогулянки після сну. Гра сприяє підвищенню тону, зняттю емоційної напруги, направляє рухову активність дитини в правильне русло.

«Як пройти?» (Р.Калініна)

Мета: розширення знань дітей про оточуючий світ, розвиток комунікативних навичок. Ведучий розпочинає: «У зайчика захворіли вухка. Що він має зробити?» - «Піти до лікаря». – «А як його знайти?» - «В лікарні». – «Де знайти лікарню?» - тощо. Дитина розповідає, де знаходиться лікарня, як туди дібратися. Так само можна ходити в магазин, музей, театр, цирк тощо. В процесі гри ситуації можна спростити, обговорюючи лише дії в тій чи іншій ситуації.

«Час тиші та час «можна» (Н.Кряжева)

Мета: розвиток довільності поведінки. Дорослий домовляється з дитиною про те, що у них тепер буде час тиші та час «можна». Це значить, що в час тиші дитина буде вести себе тихо, займатися спокійними справами – малюванням, ліпкою та ін. Проте в час «можна» вона зможе робити все, що заманеться – бігати, стрибати, кричати, співати, веселитися. Необхідно заздалегідь попередити дитини, що навіть в час «можна» неможна битися, сваритися, ображати кого-небудь. Ці години можна чергувати протягом дня або грати в них в різні дні. Вони мають стати звичними в групі дитячого садочку та вдома, тоді дорослому буде простіше контролювати поведінку дитини в будь-який момент.

«Говори!»

Мета: розвиток уміння контролювати імпульсивні дії, уваги, довільності. Дорослий пропонує дитині пограти в гру з питаннями та відповідями, попереджає, що на питання можна відповідати лише після слова «Говори!». Після запитання кинути м'яч, обов'язково зробити паузу і лише потім сказати «Говори!». Давайте

потренуємося: «Яка зараз пора року?» (дорослий робить паузу) «Говори!»; «Якого кольору у нас в групі стіни?» ... «Говори!»; «Який сьогодні день тижня?» ... «Говори!» ... і т.д. » Гра може проводитися як індивідуально, так і з групою дітей.

«Вивільнення гніву» (К.Рудестам)

Мета: редагування негативних емоцій. Обладнання: м'який стілець або купа подушок. Подушки, на яких буде вивільнятися агресія, складаються перед дитиною, а вона має сильно бити по ним. Під час ударів можна вигукувати будь-які слова, що виражають почуття. Гру необхідно проводити систематично, так як негативні емоції постійно потребують вивільнення і краще, якщо дитина вивільнить свій гнів на подушках, ніж на оточуючих.

«Спонтанне малювання»

Мета: редагування негативних переживань, зняття емоційної напруги. Обладнання: аркуші паперу різної форми (коло, квадрат, прямокутник, трикутник), фарби, олівці, різноманітні матеріали для аплікації. В приміщенні вмикається приємна неголосна музика. Протягом 20-30 хвилин дитина може малювати все, що їй захочеться, прикрашати малюнок аплікацією. Спонтанне малювання допомагає дитині вийти з депресій, знімає психологічну напругу, активізує почуття міри – дитина зупиняється, коли відчуває, що експериментувати більше не варто. Завдання дорослого – дати дитині повну свободу.

«Кільце»

По черзі і якнайшвидше дитина перебирає пальці рук, з'єднуючи в кільце з великим пальцем послідовно вказівний, середній і т.д. Вправа виконується в прямому (від вказівного пальця до мізинця) і в зворотному (від мізинця до вказівного пальця) порядку. На початку методика виконується кожною рукою окремо, потім разом.

«Кулак-долоня-ребро»

Дитині показують три положення руки на площині підлоги, які послідовно змінюють один одного. Долоню на площині, долоню стиснуту в кулак, долоню ребром на площині підлоги, розпрямлену долоню на площині підлоги. Дитина виконує пробу разом з інструктором, потім по пам'яті протягом 8-10 повторів

моторної програми. Проба виконується спочатку правою рукою, потім лівою, потім двома руками разом. При засвоєнні програми або при утрудненнях у виконанні інструктор пропонує дитині допомагати собі командами («кулак-ребро-долоня»), вимовними вголос. «Вухо-ніс». Лівою рукою взятися за кінчик носа, а правою – за протилежне вухо. Одночасно відпустити вухо і ніс, плеснути в долоні, поміняти положення рук навпаки.

«Змійка»

Запропонуйте дитині уявити, що її пальці – це маленькі змійки. Вони можуть рухатися-звиватися, обертаючись направо, наліво, знизу вгору і згори вниз. При виконанні двома руками долоні спочатку «дивляться» від дитини, потім – одна на одну. При цьому спочатку опрацьовуються однакові пальці рук, а потім різні (наприклад, великий палець правої руки і мізинець лівої руки).

«Жабка»

Покласти руки на підлогу (стіл). Одна рука стиснута в кулак, інша лежить на площині столу (долонька). Одночасно міняти положення рук. Ускладнення вправі полягає у прискоренні.

«Замок»

Схрестити руки долонями одна до одної, зчепити пальці в замок, вивернути руки до себе. Рухати пальцем, який вкаже ведучий. Палець має рухатися точно і чітко, не допускаючи синкинезій. Торкатися до пальця можна. Послідовно у вправі повинні брати участь всі пальці обох рук. Надалі діти можуть виконувати вправу в парах. «Масаж вушних раковин». Промасажувати мочки вух, потім всю вушну раковину. Наприкінці вправи розтерти вуха руками.

«Паровозик»

Праву руку покласти на ліву, одночасно роблячи 10-12 маленьких кіл зігнутою в ліктьовому суглобі лівою рукою, плечем уперед, потім стільки ж назад. Поміняти позиції рук і повторити вправу.

«Слоник, що малює»

Сісти в позу слона. Коліна злегка підігнуті. Нахилитися головою до плеча. Витягнути руку вперед і малювати нею горизонтальну вісімку (знак нескінченності) великими мазками. Потім повторити те ж іншою рукою.

«Сова»

З силою схопити ліве плече правою рукою, головою повільно перетинати середню лінію тіла, повертаючи ліворуч, потім праворуч. Розслабитися. Зробити три повних циклу дихання на три повороти голови. Повторити те ж для іншого плеча. Додати локалізацію: голова у плеча – вдих, голова на грудях – видих з локалізацією «у-у-х», голова у іншого плеча – вдих і т.д.

«Поза спокою»

Мета: освоєння, закріплення пози спокою і розслаблення м'язів рук. Необхідно сісти ближче до краю стільця, взятися на спинку, руки вільно покласти на коліна, ноги злегка розставити. Формула загального спокою вимовляється інструктором повільно, тихим голосом, з тривалими паузами. Всі вміють танцювати, стрибати, бігати, малювати. Але поки не всі вміють розслаблятися, відпочивати. Є у нас гра така – дуже легка і проста. Сповільнюється рухи, зникає напруга... І стає зрозуміло – розслаблятися приємно!

«Кулачки»

Мета: освоєння, закріплення пози спокою і розслаблення м'язів рук. Сидячи на підлозі. Інструктор: «Стисніть пальці в кулачок міцніше. Руки покладіть на коліна. Стисніть їх сильно, щоб кісточки побіліли. Руки втомилися. Розслабили руки. Відпочиваємо. Кисті рук потеплішали. Легко, приємно стало. Слухаємо і робимо, як я. Спокійно! Вдих – пауза, видих – пауза!». Ця і кожна наступна вправа повторюється 3 рази. «Руки на колінах, кулачки стиснуті, міцно, з напругою... Пальчики притиснуті (стиснути пальці). Пальчики сильніше стискаємо – відпускаємо, розжимаємо. Легко підняти і впустити розслаблену кисть».

РОЗДІЛ 3

3.1. Психолого-педагогічний супровід дітей з гіперактивністю в ЗДО

Психолого-педагогічний супровід гіперактивної дитини здійснюється у співпраці практичного психолога, корекційного педагога, вихователів груп.

Розглянемо завдання, які мають виконувати фахівці:

Практичний психолог –

- проводить консультації для родини дитини зі СДУГ та педагогів, які з нею працюють;
- проводить індивідуальні й групові заняття з гіперактивною дитиною;
- контролює реалізацію індивідуальної програми.

Корекційний педагог –

- розвиває такі дефіцитарні функції, як уважність, контроль поведінки, руховий контроль;
- розвиває пізнавальні процеси;
- корегує і розвиває мовлення;
- консультує батьків і вихователів.

Вихователі груп –

- отримують консультації практичного психолога щодо роботи з дитиною;
- дотримуються рекомендацій практичного психолога;
- створюють у груповому середовищі психологічно комфортні для дитини умови;
- допомагають дитині зняти емоційне напруження в прийнятній формі;
- проводять індивідуальні й групові заняття, спрямовані на розвиток у дитини самоконтролю та саморегуляції, а також на опанування нею навичок міжособистісної взаємодії та конструктивного розв'язання конфліктів;
- підвищують статус дитини в колективі однолітків;
- консультують батьків.

Окрім перерахованих завдань, педагогічні працівники разом із практичним психологом і родиною мають виконувати такі спільні завдання:

- навчати дитину адекватних способів вираження потреби в руховій активності;
- допомагати опанувати навички конструктивного розв'язання конфліктів;
- формувати здатність до емпатії.

Робота з родинами вихованців.

Відповідно до розробленої індивідуальної програми практичний психолог проводить роз'яснювальну роботу з батьками дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності. Її можна проводити в таких формах:

- консультації;
- інформаційні повідомлення;
- семінари-практикуми;
- дистанційні форми психологічної просвіти, зокрема підготовка буклетів з рекомендаціями, розміщення інформації на стенді психологічної служби закладу освіти тощо.

Просвітницька робота з педагогами

З педагогами проведено семінар-практикум «Гіперактивна дитина в дошкільному закладі».

Під час семінару-практикуму педагоги:

- отримують теоретичні знання про гіперактивність дітей;
- оволодівають практичними прийомами психологічної допомоги
 - дошкільникам;
 - їхнім родинам.

Проведено такі вправи, які допомагають зрозуміти дошкільників, особливості їхньої поведінки і правильно реагують на їхню гіперактивність.

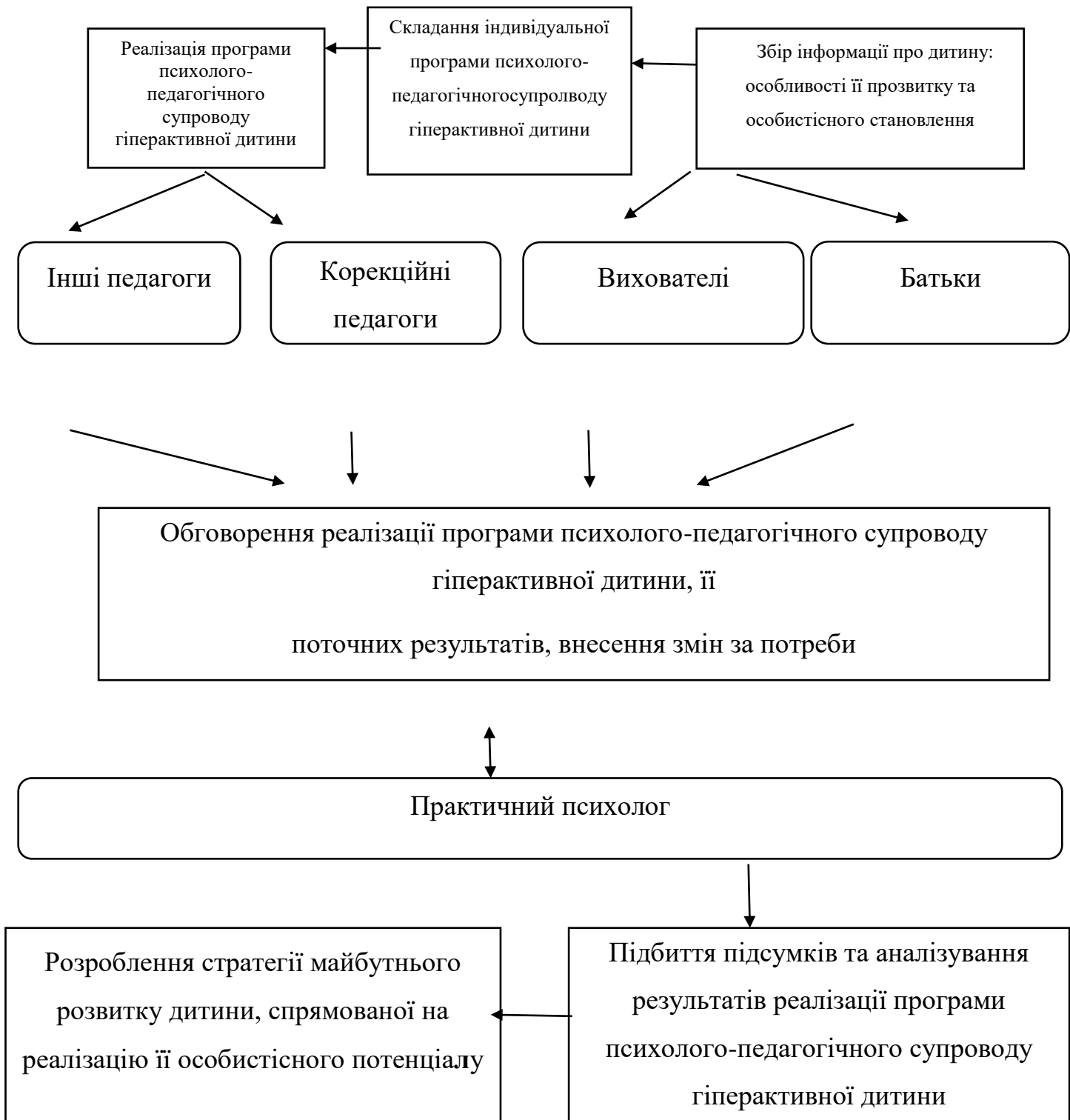

Рис. 1.1. Модель психолого-педагогічного супроводу гіперактивної дитини

3.2. Результативність експериментального впливу на дітей з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю

Проблематика гіперактивності, а також допомоги дітям, які нею уражені, достатньо складна та багатогранна. Параметри індивідуального розвитку зі СДГУ суттєво відрізняються в кожному конкретному випадку. Ще зовсім недавно, про дітей із таким діагнозом у звичайному навчальному закладі не могло бути й мови, оскільки різноманітні розлади в такої дитини блокують її здатність до самостійної поведінки та вміння правильно реагувати на умови існування, зокрема на навчання, тобто не забезпечують цілісного функціонування психічної діяльності дитини із самого дня її народження. Але не зважаючи на це, за окремими виявами в поведінці можна досягнути позитивних результатів, що демонструє досвід роботи нашого дитячого садка. Корекція є успішною у питаннях соціалізації, розвитку уваги і навичок саморегуляції. Робота з дітьми має велике значення для розвитку нормотипових навичок та успішної підготовки їх до навчання у школі.

Таблиця 2.1

Діагностичний інструментарій

Діти	
1. Психолого-педагогічна характеристика.	
2. Спостереження в звичній життєдіяльності (ігрова, навчальна, трудова).	
3. Інтерв'ювання педагогів по питаннях гіперактивної поведінки середніх і старших дошкільників.	
Батьки	Педагоги
4. Критерії гіперактивності (Модифікований опитувальник Т. Ахенбаха)	
Діти	
5. Методика «Чарівна країна почуттів» (інтерпретація Ю. Луценка)	
6. Методика «Кактус» (М.А. Панфілова).	
7. Соціометрія (Дж. Морено).	
8. Тест Тулуз-П'єрона.	
Батьки	Педагоги
8. Класифікація типів виховання («Тест-опитувальник А.Варги, В. Століна)	9. Оцінка індивідуальної поведінки

З метою підтвердження ефективності методів і прийомів програми психокорекційної роботи, що були використані в ході дослідження, групу дітей з синдромом гіперактивності (6 дітей) дошкільного віку (6-7 років), що відвідували КУ«Інклюзивно-ресурсний центр» Немирівської районної ради як експериментальна група (ЕГ) типу дітей мали легку форму перебігу синдрому.

У ході експерименту було виявлено, що застосування розробленої психокорекційної програми в ЕГ призвело до якісних змін у поведінці і уважності дітей, а також сприяло зниженню проявів агресивності і імпульсивності. Для перевірки результативності нашого дослідження була проведена повторна діагностика за допомогою того ж самого методичного інструментарію, що був застосований на констатувальному етапі дослідження.

Діагностика тестом Тулуз-П'єрона призначений для вимірювання обсягу та якості довільної уваги і виявлення порушення уваги. Результати на Мал. 3.1.

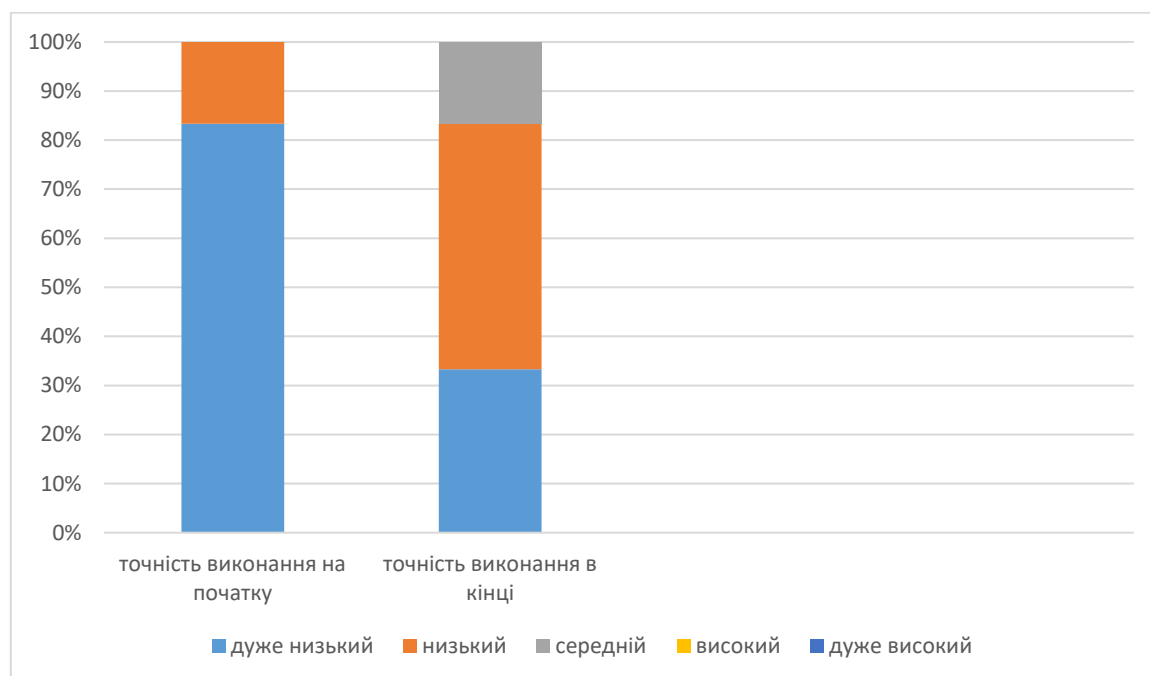

Рис. 3.1. Результати дослідження точності виконання за методом Тулуз-П'єрона

Отже, аналізуючи результати дослідження, маємо результати, що у 5 (83%) дітей рівень дуже низький на початку експерименту, у 1 (17%) – низький рівень точності виконання завдання на початку. Результати вторинної діагностики вказують на те, що у 2 (33%) спостерігається дуже низький рівень точності виконання, у 3 (50%) – низький рівень, а також у 1 (17%) – середній рівень точності виконання на етапі формувального експерименту.

Діагностика за допомогою опитувальника Т.Ахенбаха батьків дітей із синдромом СДУГ дошкільного віку розкриває зміни у проявах порушень поведінки та інших коморбідних розладах, які представлені у Таблиці 3.1. і Таблиця 3.2. Досить цінними в оцінці синдрому гіперактивності є шкали Т. Ахенбаха. Для дослідження особливостей поведінки, що відхиляється від прийнятої соціальної норми, ефективним представляється метод експертних оцінок. В якості експертів можуть виступати батьки, педагоги, психологи, лікарі, інші дорослі, безпосередньо включені в соціальну взаємодію з дітьми. В основі методу лежить спостереження за нерегламентованою поведінкою дітей. Припускається, що достатній досвід взаємодії з ними дозволить експерту досить об'єктивно класифікувати та оцінити окремі прояви поведінки. Одним з варіантів конкретних методик вивчення експертних оцінок може бути опитувальник Ахенбаха. Даний опитувальник дозволяє виявити особливості поведінки дітей по 2 шкалам: первинні та похідні. Первинна шкала включає в себе такий блок: замкнутість; соматичні проблеми; тривожність; порушення соціалізації; глибина порушень мислення; проблеми з увагою та гіперактивність; делінквентна поведінка; агресія. Похідна шкала має в своїй структурі показник внутрішніх проблем та показник зовнішніх проблем. Також в кінці обробки даних по всім шкалам опитувальника підраховується загальний показник проблем. Опитувальник Т.Ахенбаха є напівструктурованою анкетною, оскільки має в собі як чітко сформульовані питання, які необхідно оцінити за шкалою, а також питання, на які респондент має дати детальну, розширену відповідь. У дослідженні було модифіковано опитувальник Т. Ахенбаха відповідно до структури дефекту та віку дітей. Наш варіант опитувальника складається з 92 запитань і розрахований для дітей старшого дошкільного віку (6-7 років).

Відзначимо, що Т. Ахенбаха представив свій підхід як емпірично обґрунтований, що сформувався шляхом аналізу великої кількості тверджень про внутрішні (психологічні) та зовнішні симптоми поведінкових і емоційних проблем у дітей. Таблиця 2.5 Кількісні дані проявів у дітей згідно з опитувальником Т.Ахенбаха (%/кількість).

Таблиця 3.1

Показники первинної шкали

Прояви	Результати за відповідями батьків	Результати за відповідями вихователів
Замкнутість	14/1	100/6
Тривожність	14/1	29/2
Порушення соціалізації	100/6	29/2
Проблеми з увагою та гіперактивність/імпульсивність	100/6	100/6
Делінквентна поведінка	100/6	50/3
Агресія	50/3	100/6

Отримані значення для суб'єктів дослідження вказують на такі розлади, що можуть бути притаманні дітям з синдромом гіперактивності та утворювати вторинні, третинні дефекти тощо. Деякі з порушень є типовими для даної патології й зустрічаються досить часто, що було доведено раніше психолого-педагогічними, медичними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних вчених.

Таблиця 3.2.

Показники вторинної шкали

Прояви	Результати за відповідями батьків	Результати за відповідями вихователів
Замкнутість	0/0	14/1
Тривожність	14/1	29/2
Порушення соціалізації	14/1	29/2
Проблеми з увагою та гіперактивність/імпульсивність	50/3	29/2
Делінквентна поведінка	29/2	29/2
Агресія	50/3	50/3

Шкала Ахенбаха може бути використана в процесах оцінки та діагностики синдрому гіперактивності, доповнюючи інші методи оцінки. Ці шкали особливо необхідні для контролю ефективності психологічної корекції. Шкала Ахенбаха є важливим інструментом оцінки та постановки діагнозу синдрому гіперактивності, але не може бути єдиною в методах діагностики синдрому.

Батьками було помічено, що психологічна корекція, рекомендації, яких вони дотримувалися, зміна системи покарань та заохочень має позитивні результати. Після формуального дослідження більшість батьків стали характеризувати своїх дітей як більш спокійних. Батьки Миколки П. повідомили, що їх син став менше агресивним та менше імпульсивним. Враховуючи дані, отримані в ході повторного опитування батьків за Т. Ахенбахом, можна дійти висновку, що значимо змінився показник проблем з увагою, гіперактивністю і імпульсивністю. Результати дивитись Таб. 3.2.

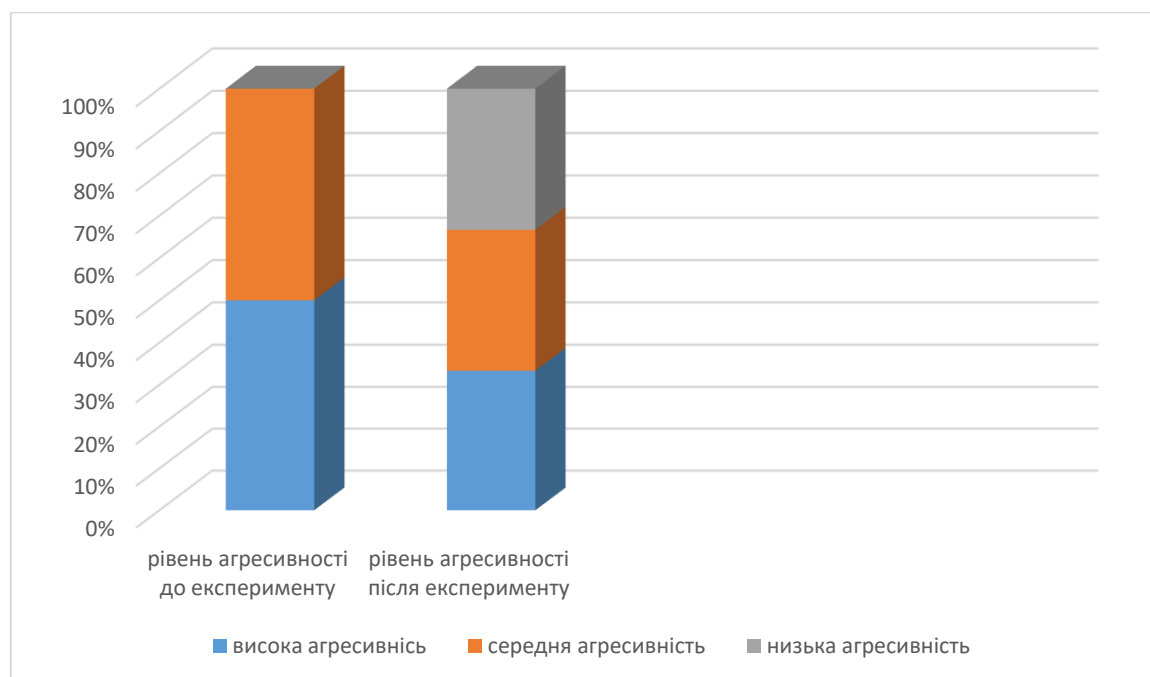

Рис. 3.2. Дослідження агресивності методикою «Кактус» М.А. Панфілової

Показник агресії до і після діагностики методикою «Кактус» також вказує про продуктивні зміни в розвитку емоційної сфери дошкільників з синдромом гіперактивності. При первинній діагностиці ми констатували прояви агресії високого рівня у 3 (50%) досліджуваних, середнього рівня у 3 (50%) дітей, низького – 0 (0%). Після роботи з продіагностованими цей показник склав: високий рівень агресивності мали 2 (33%), середній – 2 (33%), до групи з низьким рівнем агресивності відносилось також 2 (33%) дітей.

Отже, на етапі констатувального експерименту показник агресивності складав високий відсоток, на етапі формувального експерименту – набагато нижчий.

За результатами формувального експерименту, ми можемо сказати, після проведення психологічної корекції виявляє достатньо непогані результати. У зв'язку з такими результатами необхідна довготривала, систематична корекційна робота. Наведемо приклад: Батьками та вихователями групи було відзначено позитивні зміни в стані Микитки М. - вони відмітили, що після проведення психологічної корекції, особливо із застосуванням арт-терапевтичних вправ та релаксації, у хлопчика знизилася агресивність та тривожність. Він почав проявляти ініціативу в групових іграх, став прагнути до спілкування з однолітками.

Окрім досліджень за допомогою попередніх методів, опитувальник взаємних симпатій у групах «Соціометрія» Дж. Морено дозволяє виявити рівень «прийняття-відторгнення» у відносинах з іншими однолітками. Застосовуючи психологічну корекцію, спрямовану на зниження імпульсивності та неухважності, нам вдалося закріпити у дітей прийнятні форми поведінки поведінки. Результати дослідження до і після експерименту методом соціометричного опитування висвітлені у Мал. 3.3.

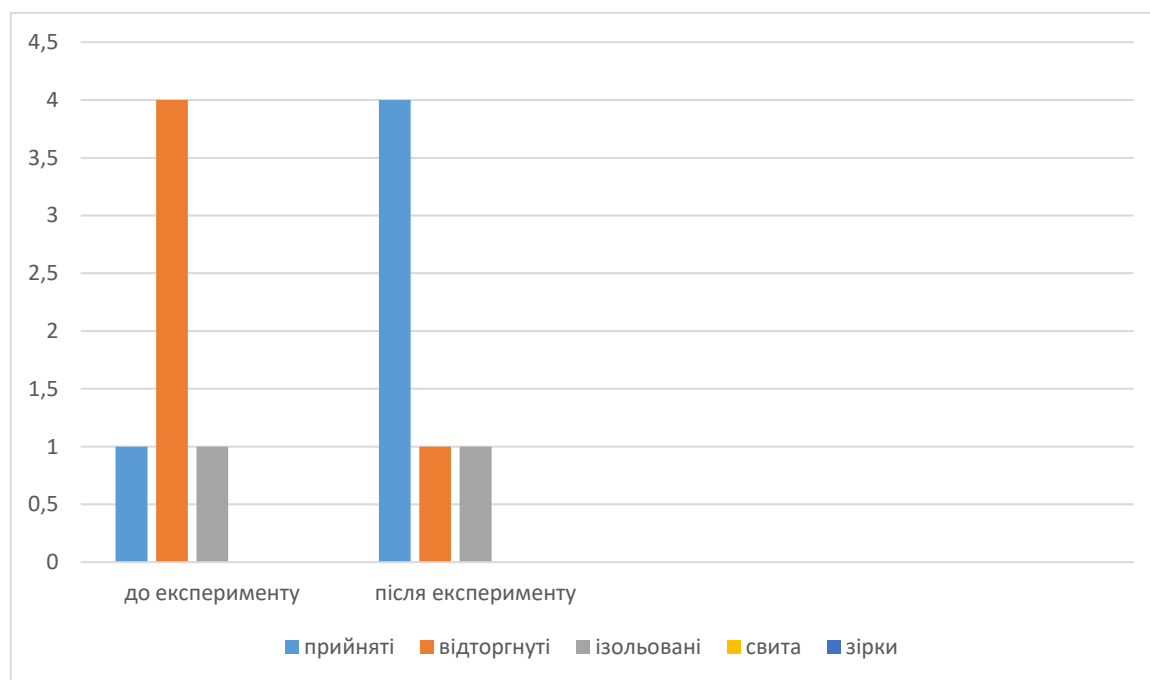

Рис. 3.3. Результати дослідження опитувальником «Соціометрія» Дж. Морено

Провівши повторне дослідження внутрішньосімейних стосунків за допомогою тесту-опитувальника батьківського ставлення А.Варги, В.Столїна, ми помітили покращення в ставленні батьків до своїх гіперактивних дітей. На це вплинули рекомендації, які були розроблені й потребували обов'язкового дотримання усіма членами родини. Також проведення батьківських тренінгів «Правила взаємодії з гіперактивними дітьми», що включали міні-лекції і рекомендації, дозволили розкрити причини та специфіку розладу, проблеми, що виникають під час виховання таких дітей. Аналізуючи отримані результати, можна дійти висновку, що в обстежуваних батьків дітей експериментальної групи, стало більш виражене сприйняття сімейної ситуації як сприятливої, знизилися показники, що вказували на

перевагу авторитарного стилю сімейного виховання дітей дошкільного віку. Динаміка зміни внутрішньосімейних стосунків згідно з методикою «Тест-опитувальник батьківського ставлення А.Варги, В.Століна» в ЕГ ми спостерігаємо найбільш значні зміни за шкалою «відхилення-прийняття», показник знизився на 26%, з 63% до 37% (Мал.3.4).

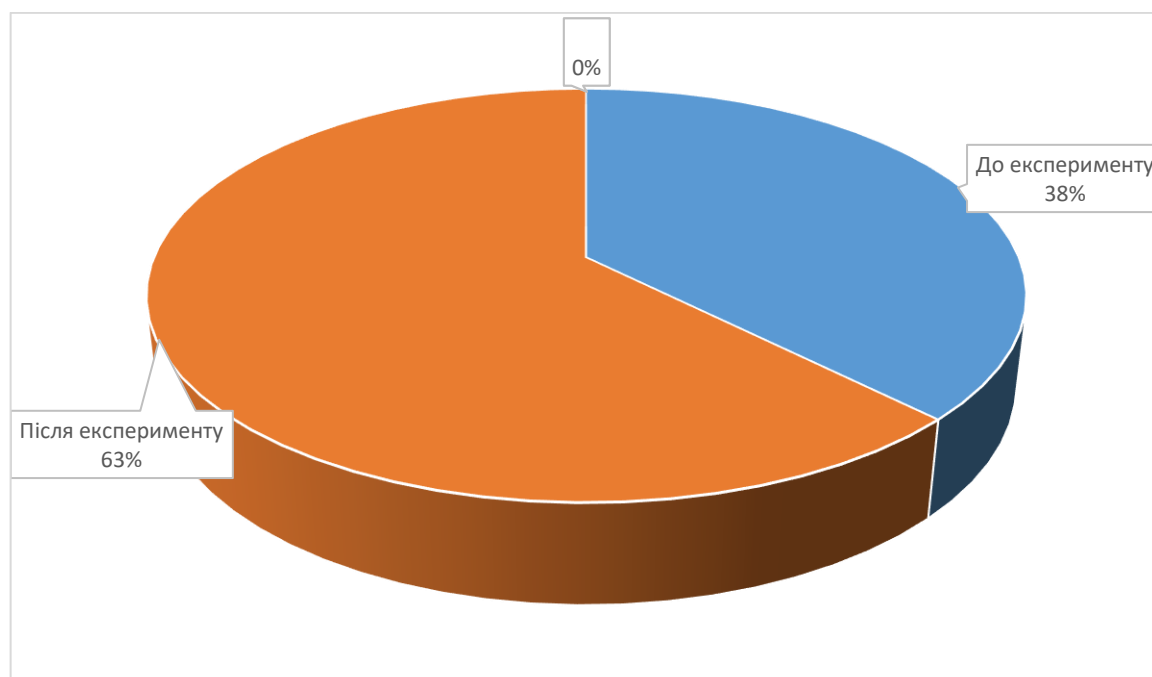

Рис. 3.4. Результати діагностики батьківського ставлення А.Варги, В.Століна за шкалою «відхилення-прийняття»

За результатами дослідження методикою «Чарівна країна почуттів» вдалося продіагностувати емоційну сферу дошкільників на початку експерименту і після. Вдалось визначити в якому актуальному емоційному стані дитина перебуває. Крім того цей метод є хорошою корекційною технікою, спрямованою на відреагування негативних емоційних станів, розкриття ресурсу особистості, розвиток саморегуляції, формування вміння висловлювати свої думки, розвиток уваги і фантазії. Отож, у 6 дітей (100%) на початку простежувалась злість, після у 1 (17%); страх: на початку у 5 (83%), в кінці у 3 (50%) дітей; почуття провини: на початку дослідження у 5 (83%), в кінці у 3 (50%); смуток: 5 (83%) і 3 (50%); радість: 2 (33%)

і 6 (100%); задоволення спостерігалось на початку у 0% дітей, в кінці експерименту у 6 (100%) досліджуваних; образа: на початку у 6 (100%) дошкільників. Результати дивитись на Мал. 3.5.

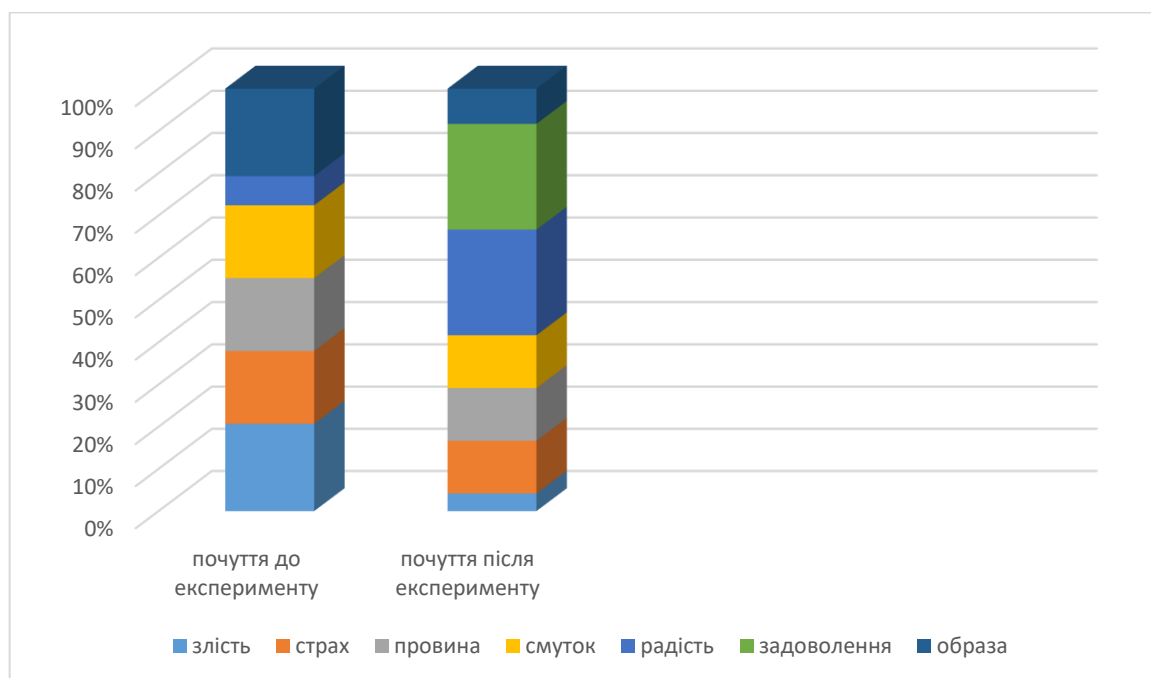

Рис. 3.5. Дослідження методикою «Чарівна країна почуттів»

ВИСНОВОК

Отже, дошкільний період є важливим етапом психічного та особистісного розвитку. Він характеризується особливостями соціальної ситуації, видами діяльності, новоутвореннями, специфічним перебігом кризи. Значні зміни відбуваються у розвитку інтелектуальної, спонукальної та емоційно-вольової сфер, у становленні самосвідомості. За несприятливих біологічних або генетичних умов виникає формування гіперактивності у поведінці і характері дошкільника. «Гіперактивність у дітей проявляється невластивими для нормального, відповідно віку, розвитку дитини неухважністю, відволікаємостю, імпульсивністю і гіперактивністю» (Психологічний словник, 1997). П'яте видання посібника з діагностики психічних захворювань (DSM-5) описує його як «постійну модель поведінки з неухважністю та гіперактивністю/імпульсивністю, що заважає роботі чи розвитку».

Він зачіпає від 8 до 12% дітей в усьому світі. Синдром може збільшувати ймовірність інших психічних розладів та погано впливати на соціалізацію, навчання та ін. Знання дорослими вікових та індивідуальних особливостей дітей з гіперактивністю та своєчасне звернення до спеціалістів, дає їм змогу ефективно керувати психічними емоційно-вольовим розвитком дітей, попереджувати й долати труднощі і проблеми.

Експериментально було вивчено специфіку протікання гіперактивності у старшому дошкільному віці.

Розроблено та успішно застосовано психокорекційну програму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арцишевская И.Л., (2003), Работа психолога с гиперактивными детьми в детском саду, «Книголюб», Москва, 55 с.
2. Астапов В.М., (1994), Введение в дефектологию с основами нейро и патопсихологии, «Просвещение», Москва, 136 с.
3. Александровский Ю.А., (2000), Пограничные психические расстройства, «Медицина», Москва, 496 с.
4. Бодалев А.А., Столин В.А., Аванесов В.С., (2006), Общая психодиагностика, «Речь», Москва, 440 с.
6. Бадалян Л.О. Синдромы дефицита внимания у детей, (1999), Москва, 90 с.
7. Бадалян Л.О., (1982), Невропатология, «Просвещение», Москва, 280 с.
8. Баенская Е.Р., (2004), Психологическая помощь при нарушениях раннего эмоционального развития, «Экзамен», Москва, 128 с.
9. Баранов А.А., (2007), Синдром дефицита внимания с гиперактивностью (СДВГ): этиология, патогенез, клиника, течение, прогноз, терапия, организация помощи, «Экспертный доклад», Москва, 64 с.
10. Безруких М.М., (2002), Дети, которых не понимают взрослые, «Дошкольное воспитание», Москва, 8-14 с.
11. Бризгунов И.П., Касатикова, Е. В., (2001), Непоседливый ребенок, Москва.
12. Вачков И.В., (1999), Основы технологии группового тренинга. Психотехники, «Ось-89», Москва, 176 с.
13. Винославська О.В., (2005), Психологія, «Інкос», Київ, 351 с.
14. Волкова Н.П., (2007), Педагогіка, «Академвидав», Київ, 616 с.
15. Выготский Л.С., (1982), Собрание сочинений, «Педагогика», Москва, 432 с.
16. Войцях Т., (2013), Запобігання дитячій жорстокості, «Редакції загальнопедагогічних газет», Київ, 120 с.
17. Гончаренко С.У., (1997), Український педагогічний словник, «Либідь», Київ, 374 с.

18. Гуцало Е.У., (2006), Психологічна допомога гіперактивним дітям. Актуальні проблеми практичної психології, Херсон, 77–80 с.
19. Грибанов А.В, Волокитина Т.В., Гусева Е.А., Подоплекин Д.Н., (2004), Синдром дефіцита уваги з гіперактивністю у дітей, «Акад. Проект», Москва, 243 с.
20. Єськова, А.О. Психологічні особливості виявлення та подолання гіперактивності у дітей старшого дошкільного та молодшого віку, (2006), Слов'янськ, 248 с.
21. Заваденко Н.Н., Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте, «Академія», Москва, 255 с.
22. Заваденко Н.И., (2000), Как понять ребенка: Дети с гиперактивностью и дефицитом внимания, «Школьная пресса», Москва, 112 с.
23. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Тихонова Е.А., (2003), Проективная диагностика в сказкотерапии, «Речь», Санкт-Петербург, 208 с.
24. Катаева Л.И., (2004), Коррекционно-развивающие занятия в подготовительной группе: Конспекты занятий, Москва.
25. Копытина А.С., (2016), Метод «Мандала», «Психотерапия», Москва, 144 с.
26. Колошина Т.Ю., (2002), Арт-терапия, Вид-во Інституту психотерапії і клінічної психології, Москва, 84 с.
27. Кисла О.Ф., (2016), Корекційна педагогіка, «Кондор», Київ, 320 с.
28. Лурия А.Р., Основы нейропсихологии, (2003), «Академія», Москва, 381 с.
29. Осипенко Т.Н., (1995), Психологическая характеристика дошкольников в условиях нормального и аномального психоневрологического развития, «Исцеление», Москва.
30. Оклендер В., (2005), Окна в мир ребенка. Руководство по детской психотерапии. «Класс», Москва, 336 с.
31. Петрюк І. М., (2007), Гіперактивність та дефіцит уваги в дитячому віці як фактор шкільної дезадаптації / І. М. Петрюк // Міжнародна науково-практична конференція «Транс- 9 формація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін», Чернівці, 534 с.

32. Политика О. И. Дети с синдромом дефицита внимания и гиперактивностью / О. И. Политика. – С. Пб., 2005. – 243 с.

33. Ребер А. Большой толковый психологический словарь : основные термины и понятия по психологии и психиатрии / Артур Ребер. – М. : Вече, 2001. – Т. 2 : П–Я. – 560 с.

34. Тохтамиш О. М. Дитяча гіперактивність: виникнення, розвиток, методи психосоціальної допомоги / О. М. Тохтамиш // Актуальні проблеми психології. – К., 2005. – Т. 1. – –156.

35. МакНифф Ш., (2002), Творчество за рамками привычного: расширение возможностей психологических исследований с помощью искусства. Исцеляющее искусство: журнал арт-терапии.

36. Мухина В. С., (1981), Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта, «Педагогика», Москва, 240 с.

37. М'ясоїд П. А., (2000), Загальна психологія, «Вища школа», Київ, 479 с.

38. Никоненко Ю. П., (2019), Клінічна психологія, ТОВ «КНТ», 369 с.

39. Панок В., (2006), Основи практичної психології, «Либідь», Київ, 536 с.

40. Прайор К., (2016), Не рычите на собаку! Книга о дрессировке людей, животных и самого себя, «Полиграфт», Минск, 208с.

41. Суркова Е. Г., (2008), Проективные методы диагностики, «Аспект-Пресс», Москва, 90 с.

42. Туриніна О. Л., (2007), Практикум з психології, «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 328 с.

43. Брызгунов И.П., Касаткина Е.В., (2001), Непоседливый ребенок или все о гиперактивных детях, Изд-во Института Психотерапии, Москва.

44. Бютнер К., (1991), Жить с агрессивными детьми, «Педагогика», Москва, 214 с.

45. Лютова Е.К., Моница Г.Б., (2004), Шпаргалка для взрослых: психокоррекционная работа с агрессивными, тревожными, гиперактивными и аутичными детьми, Москва, «Речь».

46. Можгинский Ю.Б., Агрессивность детей и подростков: распознавание, лечение, профилактика.
47. Мони́на Г.Б., Лютова-Робертс Е.К., Чутко Л.С., (2007), Гиперактивные дети: психолого-педагогическая помощь, «Речь», Санкт-Петербург.
48. Мурашова Е.В., (2007), Дети-«тюфяки» и дети-«катастрофы»: Гиподинамический и гипердинамический синдром, «Фактория», Екатеринбург.
49. Мурашова Е.В., (2012), Лечить или любить, «Самокат», Москва. 2012.
50. Оклендер В., (2005), Окна в мир ребенка: руководство по детской психотерапии, Москва, «Класс».
51. Револь О., (2009), Ничего страшного: неуспеваемость излечима!, Москва, «Ломоносов».
52. Романов А.А., (2004), Направленная игровая терапия агрессивного поведения у детей, «Плэйт», Москва.
53. Твайман Д.Ф., (2006), Если ваш ребенок не такой, как все: О воспитании чувствительных детей, Москва, «София».
54. Харланд С., (2004), Гиперактивный или сверходаренный? Как помочь нестандартным детям, «Весь», Санкт-Петербург.

Додаток А

Рекомендації для психологів щодо поводження з дитиною з синдромом гіперактивності

1. Допомагайте дитині в оволодінні основними соціальними навичками. Психолог повинен навчати дитину як правильно поводитися серед однолітків, виробити початкові навички спілкування та взаємодії в колективі.

2. Домагайтеся бажаної поведінки. Використовуйте систему жетонів у співпраці з батьками. Позитивна і негативна поведінка обов'язково повинні супроводжуватися відповідними наслідками.

3. Використовуйте різні тактики концентрації уваги. Можна використовувати такі прийоми: правильна організація середовища з мінімумом подразників, жвавий темп занять і постійний зворотний зв'язок.

4. Зробіть заняття веселими. Використовуйте в корекційній роботі цікаві прийоми, ігри, різні теми з мультфільмів та казок для занять. Це підвищує рівень мотивації.

5. Застосовуйте тимчасову ізоляцію дитини і тайм аут. Іноді корисно дати розумово відсталій дитині відпочити від колективу. При збудженні дитини її можна видалити на якийсь час з дитячої середовища. Цей прийом може носити як позитивне забарвлення, з метою дати дитині пограти на самоті і заспокоїтися, так і бути методом покарання.

6. Будьте в постійному контакті з дитиною та її батьками. Створіть свого роду співтовариство, в якому буде відбуватися взаємодія між дитиною, психологом, вихователями та батьками.

7. Намагайтеся завоювати довіру дитини. Для цього треба намагатися бути якомога добрішими, уважнішими і справедливим до дитини.

Додаток А.1.

Рекомендації для вихователів щодо поведження з дитиною з синдромом гіперактивності

Виховання дітей з синдромом гіперактивності має відбуватися згідно такого плану:

1. В першу чергу необхідно змінити оточення:

- вихователь має вивчити нейропсихологічні особливості дитини з синдромом гіперактивності;
- робота будується з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, необхідно залучати дитину якнайактивніше до навчально-виховного процесу;
оптимальне місце в групі – парта або столик поруч з місцем вихователя з обмеженою кількістю сусідів;
- обов'язкові фізкультурні хвилини для всієї групи;
- дозволяйте гіперактивній дитині кожні 15 хвилин вставати та ходити позаду групи;
- дитина має звертатися до Вас у разі труднощів;
- спрямовуйте енергію такої дитини на щось корисне: допомогти вихователю, роздати листочки, олівці, тощо.

2. Створення позитивної мотивації на успіх:

- частіше хваліть дитину; - заняття мають проходити відповідно до постійного розкладу;
- уникайте завищених чи занижених вимог до дитини з синдромом гіперактивності;
- заняття організуйте в цікавій ігровій формі;
- давайте завдання з урахуванням здібностей і можливостей дитини;
- великі завдання необхідно розділяти на частини, та контролювати виконання .

Додаток Б

Аркуш спостереження за проблемними проявами поведінки

Призвіще, ім'я дитини _____

Дата спостереження _____

Обставини, за яких розпочались прояви	Приміщення
	Час
	Рівень шуму
	Інше
Що передувало цій поведінці	
Суть самої поведінки	
Припущення, що дитина прагнула досягти	

Додаток В.1.**Модифікований опитувальник Т. Ахенбаха**

Опитувальник Т. Ахенбаха застосовують з метою дослідження особливостей поведінки, що відхиляється від прийнятої соціальної норми. Методика представлена для батьків, вихователів, педагогів та дорослих, які безпосередньо включені в соціальну взаємодію з дитиною. В основі методу лежить спостереження за нерегламентованим поведінкою дітей. Батьки, вихователі, педагоги є експертами, що можуть досить об'єктивно класифікувати і оцінювати деякі поведінкові прояви дитини.

Опитувальник Т. Ахенбаха дозволяє виявляти особливості порушень поведінки за двома групами шкал:

1. Первинні шкали:

- замкнутість;
- соматичні проблеми;
- тривожність;
- порушення соціалізації;
- глибина порушень мислення;
- проблеми з увагою та гіперактивність;
- делінквентна поведінка;
- агресія.

2. Похідні шкали:

- показник внутрішніх проблем;
- показник зовнішніх проблем.

Інструкція: Вам поданий список тверджень, що описують поведінку дітей. Якщо даний пункт відповідає поведінці даної дитини повністю, то обведіть, будь ласка, в графі відповідей цифру.

2. Якщо даний пункт описує поведінку дитини лише певним чином або спостерігається тільки іноді, обведіть цифру 1.

1, нарешті, якщо даний пункт взагалі не відповідає поведінці дитини, обведіть цифру 0.

0 – взагалі не відповідає поведінці дитини (наскільки мені відомо);

1 – певним чином відповідає (іноді);

2 – повністю відповідає (завжди).

№ з/п	Твердження	Бали
1	Віддає перевагу самотності	(0,1,2)
2	Відмовляється розмовляти	(0,1,2)
3	Скритна, тримає все в собі	(0,1,2)
4	Сором'язлива та несмілива	(0,1,2)
5	Ображається, вразлива	(0,1,2)
6	Недостатньо активна та енергійна	(0,1,2)
7	Нещасна, погмура, пригнічена	(0,1,2)
8	Замкнута в собі, не вступає в контакт з іншими	(0,1,2)
9	Гризе нігті	(0,1,2)
10	Нервові рухи та тіки	(0,1,2)
11	Часто виникають зпаморочення	(0,1,2)
12	Перевтомлена	(0,1,2)
13	Має зайву вагу	(0,1,2)
14	Має проблеми, пов'язані зі здоров'ям, медична причина яких невизначена:	
	а) тілесні болі (не включаючи головні)	(0,1,2)
	б) головні болі.	(0,1,2)
	в) нудота, нездужання.	(0,1,2)
	г) проблеми з очима. Опишіть, будь ласка.	(0,1,2)
	д) висипи або інші шкірні захворювання.	(0,1,2)
	е) болі в животі або судоми.	(0,1,2)
	є) блювота.	(0,1,2)
	ж) інші фізичні проблеми. Опишіть, будь ласка.	(0,1,2)

15	15. Колупається в носі, часто торкається деяких частин тіла, свербіж. Наведіть приклади.	(0,1,2)
16	16. Боїться, що може подумати або зробити щось погане.	(0,1,2)
17	Вважає, що завжди має бути найкращою.	(0,1,2)
18	Дитині здається, що її ніхто не любить.	(0,1,2)
19	Дитині здається, що інші люди хочуть їй дошкулити або заподіяти шкоду.	(0,1,2)
20	Почувається неповноцінною, нікчемною.	(0,1,2)
21	Беззастережно підкорюється правилам і інструкціям.	(0,1,2)
22	Надмірно боязка та тривожна.	(0,1,2)
23	Вважає себе винною в усьому.	(0,1,2)
24	Постійно боїться помилитися.	(0,1,2)
25	Сором'язлива, легко соромиться.	(0,1,2)
26	Болісно реагує на критику.	(0,1,2)
27	Підозріла.	(0,1,2)
28	Весь час намагається догодити, підлещується.	(0,1,2)
29	Скиглить.	(0,1,2)
30	Схильна до схвильованості, стурбованості.	(0,1,2)
31	Занадто залежить від дорослих, несамостійна.	(0,1,2)
32	Скаржиться на самотність.	(0,1,2)
33	Багато плаче.	(0,1,2)
34	Не знаходить спільну мову з іншими дітьми.	(0,1,2)
35	Часто отримує забиття, фізичні травми.	(0,1,2)
36	Дитину часто дразнять.	(0,1,2)
37	Її не люблять інші діти.	(0,1,2)
38	Віддає перевагу грі з молодшими дітьми.	(0,1,2)
39	Не може звільнитися від нав'язливих думок.	(0,1,2)

	Опишіть, будь ласка.	
40	Навмисне каліцтво.	(0,1,2)
41	Боїться деяких тварин, ситуацій або місць (крім дитячого садка).	(0,1,2)
42	Чує звуки або голоси, які, крім неї, ніхто не чує. Опишіть, будь ласка.	(0,1,2)
43	Знову і знову повторює одні й ті ж дії, рухи (наприклад, смикає гудзик, перевіряє, чи закриті двері і т.д.). Опишіть, будь ласка.	(0,1,2)
44	Бачить те, що, крім неї, ніхто не бачить. Опишіть, будь ласка	(0,1,2)
45	Поводиться дивно. Опишіть, будь ласка, в чому це проявляється	(0,1,2)
46	Має дивні ідеї. Опишіть, будь ласка, які.	(0,1,2)
47	Поведінка не відповідає віку.	(0,1,2)
48	Бурмоче, м'ямлить, видає дивні звуки під час заняття.	(0,1,2)
49	Не доводить до кінця розпочате.	(0,1,2)
50	Не може сконцентруватися, утримувати свою увагу на чомусь одному.	(0,1,2)
51	Не може всидіти на місці, невтомна, надмірно активна.	(0,1,2)
52	Неорганізована, розсіяна.	(0,1,2)
53	Крутиться, совається на місці.	(0,1,2)
54	Багато вигадує, занурена у свої думки.	(0,1,2)
55	Важко дотримується вказівок та інструкцій.	(0,1,2)
56	Нестримана, імпульсивна, діє необдуманно.	(0,1,2)
57	Нервова, чутлива, напружена.	(0,1,2)
58	Має труднощі з засвоєння матеріалу.	(0,1,2)

59	Апатична, ні в чому не зацікавлена.	(0,1,2)
60	Рухи погано скоординовані, незграбні.	(0,1,2)
61	Неакуратна.	(0,1,2)
62	Неуважна, легко відволікається.	(0,1,2)
63	З байдужим поглядом дивиться кудись або на щось.	(0,1,2)
64	Не реалізує свої можливості.	(0,1,2)
65	Неохайна.	(0,1,2)
66	Поводить себе як дитина протилежної статі. Опишіть, будь ласка.	(0,1,2)
67	Не відчуває себе винною, навіть якщо зробила щось погане.	(0,1,2)
68	Товаришує з іншими дітьми, які часто потрапляють у неприємні історії або навіть зпринчиняють їх.	(0,1,2)
69	Обманює.	(0,1,2)
70	Віддає перевагу грі з дітьми більш старшого віку.	(0,1,2)
71	Крадіжки.	(0,1,2)
72	Поводить себе зухвало.	(0,1,2)
73	Хвалиться, задається.	(0,1,2)
74	Жорстока, задириста, поводить себе злісно по відношенню до інших.	(0,1,2)
75	Любить, щоб на неї звертали увагу.	(0,1,2)
76	Навмисно ламає і знищує свої іграшки, книги, речі.	(0,1,2)
77	Навмисно ламає і знищує речі, що належать батькам, членам родини та іншим людям.	(0,1,2)
78	Неслухняна в дитячому садку.	(0,1,2)
79	Відволікає інших дітей.	(0,1,2)

80	Дитина ревнива.	(0,1,2)
81	Вплутується в бійки.	(0,1,2)
82	У розмові або на занятті перебиває інших.	(0,1,2)
83	Порушує дисципліну під час заняття.	(0,1,2)
84	Криклива.	(0,1,2)
85	Поводить себе непередбачувано.	(0,1,2)
86	Вимагає, щоб її вимоги негайно виконувалися, легко засмучується і виходить з себе.	(0,1,2)
87	Вперта, похмура і дратівлива.	(0,1,2)
88	Раптові зміни настрою.	(0,1,2)
89	Надмірно балакуча.	(0,1,2)
90	Запальна, легко «виходить» з себе.	(0,1,2)
91	Занадто галаслива, говорить занадто голосно.	(0,1,2)

Первинні шкали:

- замкнутість: 1-8;
- соматичні проблеми: 9-15;
- тривожність: 16-30;
- порушення соціалізації: 31-38;
- глибина порушень мислення: 39-46;
- проблеми з увагою та гіперактивність: 47-65;
- делінквентна поведінка: 66-71;
- агресія: 72-92.

Похідні шкали:

- показник внутрішніх проблем;
- показник зовнішніх проблем.

Додаток В.2.**Рекомендації для батьків гіперактивних дітей**

1. В своїх відносинах з дитиною притримуйтеся «позитивної моделі». Хваліть її в кожному випадку, коли вона заслужила, підкреслюйте успіхи. Це може зміцнити впевненість дитини в своїх силах. Можна використовувати солодощі; медалі, значки, які через певний час можна обміняти на більш значимі подарунки.

2. Коли ви даєте розпорядження, ви можете формулювати їх наступним чином: «Мені потрібна твоя допомога. Будь ласка прибери взуття від дверей». Ключовим моментом в даній ситуації є прохання про допомогу.

3. Не давайте дитині категоричних вказівок, уникайте слів «ні» та «неможна».

4. Говоріть стримано, спокійно, м'яко.

5. Будуйте взаємовідносини з дитиною на взаєморозумінні та довірі.

6. Уникайте, з одного боку, надмірної м'якості, з іншої – завищених вимог до дитини.

7. Давайте дитині тільки одне завдання на певний відрізок часу, щоб вона не була перевантажена великою кількістю розпоряджень.

8. Заохочуйте дитину за усі види діяльності, котрі потребують концентрації уваги.

9. Підтримуйте вдома чіткий розпорядок дня для всіх членів родини. Час їжі, виконання домашнього завдання, прогулянки та сну має відповідати цьому режиму. Діти відчують себе в більшій безпеці, якщо мають справу з багаторазово повторювальними діями, вони більш сприйнятливі та краще реагують, коли роблять все регулярно.

10. Повторюйте своє прохання тими ж словами багато разів, навіть якщо дитина вас не слухає, все одно продовжуйте.

Додаток В.3.**Методика «Чарівна країна почуттів»**

(Авторська - Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Д. Фролов)

Мета: Виявлення ставлення дітей до близьких для них людей і до подій, що відбуваються в їх повсякденному житті. Дослідження психоемоційного стану дитини.

Завдання:

- Ознайомити дітей з різними емоційними станами.
- Розвивати у дітей здатність до рефлексії емоційної поведінки.
- Розвивати у дітей навички самоконтролю.

Інвентар: кольорові олівці, заготовки карти чарівної країни.

Час роботи: 25 хв.

Вікові рамки застосування: клієнти від 5 років до 13 років.

Алгоритм роботи.

Вступ. Кожній дитині розповідається казка про життя жителів чарівної країни почуттів, і допомогу їм у вирішенні їх життєвих труднощів.

Основна частина.

Інструкція до дії:

Перед дитиною розкладаються вісім олівців (червоний, жовтий, синій, зелений, фіолетовий, коричневий, сірий і чорний) і бланк методики.

Крок 1. Дитині зачитується наступний текст.

Далеко-далеко, а, можливо, і близько, є чарівна країна, і живуть в ній Почуття: Радість, Задоволення, Провина, Смуток, Злість, Страх, Образа і Інтерес. Живуть вони в маленьких кольорових будиночках. Причому, кожне почуття: живе в будинку певного кольору. Хтось: живе в червоному будиночку, хтось в синьому, хтось в чорному, хтось в зеленому ... Кожен день, як встає сонце, жителі займаються своїми справами. Але одного разу трапилася біда. На країну налетів страшний ураган. Пориви вітру були настільки сильні, що зривали дахи з будинків і ламали гілки дерев. Жителі встигли сховатися, але будиночки врятувати не вдалося. І ось ураган закінчився, вітер стих. Жителі вийшли з укриттів і побачили свої будинки

зруйнованими. Звичайно, вони були дуже засмучені, але сльозами, як відомо, горю не допоможеш. Взявши необхідні інструменти, жителі незабаром відновили свої будиночки. Але ось біда - всю фарбу забрав вітер.

Інструкція: У тебе є кольорові олівці. Будь ласка, допоможи жителям і розфарбуй будиночки.

Крок 2. Дитині говорять:

Дякую, тобі від імені всіх жителів. Ти відновив країну. Справжній чарівник! Але справа в тому, що під час урагану жителі були так налякані, що зовсім забули, в будиночках якого кольору жив кожен з них.

Інструкція: Покажи їм, де їх будиночки.

Крок 3. Дитині говорять:

Дякую, ти не тільки відновив країну, а й допоміг жителям знайти свої домівки. Тепер їм добре, адже дуже важливо знати, де твій будинок. Але як, же ми будемо подорожувати по цій країні без карти? Адже кожна країна має свою територію і межі. Територія країни наноситься на карту. Подивіться - ось карта країни почуттів (ведучий показує силует людини). Але вона порожня. Після відновлення країни карта ще не виправлена.

Тільки ти, як людина, що відновила країну, можеш розфарбувати карту. Для цього візьми, будь ласка, свої чарівні олівці. Вони вже допомогли тобі відновити країну, тепер допоможуть і розфарбувати карту.

Обробка результатів

При обробці результатів важливо звертати увагу на наступне:

- 1) які кольори були задіяні при розфарбовуванні будиночків;
- 2) чи адекватно підібрані кольори при «заселенні» в будиночки. Наприклад, неадекватним може вважатися відповідність «радості» і «задоволення» чорному, коричневому або сірому кольорам. Однак, незважаючи на те, що даний вибір може вважатися неадекватним, він, тим не менш, є діагностичним;
- 3) яким чином розподілені почуття всередині силуету людини.

Символічно силует ділиться на 5 зон:

- голова і шия - символізують ментальну діяльність;

- тулуб до лінії талії, виключаючи руки - символізують емоційну діяльність;
- руки - символізують комунікативні функції;
- тазостегнова зона - символізує зону творчих переживань;
- ноги - символізують почуття «опори», впевненість в собі, можливість «Заземлення» негативних переживань.

Таким чином, дана методика показує нам актуальний психоемоційний стан дитини.

6 - 8 будиночків (75% -100%) розфарбовані адекватними кольорами, розподілені по «Карті країни» гармонійно - норма психоемоційного стану.

3 - 5 (38% -62%) будиночків розфарбовані неадекватними кольорами, розподіл по «Карті країни» викликає дисгармонію - рівень психоемоційного стану нижче норми.

Висновки: Методика «Чарівна країна почуттів» дозволяє не тільки продіагностувати емоційну сферу дитини, визначити в якому актуальному емоційному стані дитина перебуває, а й є хорошою корекційною технікою, спрямованою на відреагування негативних емоційних станів, розкриття ресурсу особистості, розвиток саморегуляції, формування вміння висловлювати свої думки, розвиток фантазії та уяви.

Прізвище ім'я _____

Дата _____

Чарівна країна почуттів

Будиночки	Мешканці	Карта
	Радість	
	Задоволення	
	Страх	
	Провина	
	Образа	
	Смуток	
	Злість	
	Цікавість	

Додаток В.4.**Йогівська гімнастика для малечі**

1. Діти ходять по колу один з одним і гудять, як потяг: «Ту-ту-ту».
2. Зупиняються , встають в коло.
3. «Заводять будильнички» - зжимають долоню в кулачок, виконують кругові рухи в сонячному сплетінні: «Джик-джик-джик».
4. «Будильник задзвонив»: «З-з-з». Ми його зупинимо – діти злегка б'ють долонею по голові.
5. «Ліплять личко» - проводять руками по краю обличчя.
6. «Ліплять волосячко» - нажимають подушечками пальців на коріння волосся.
7. «Ліплять брівки» - проводять кінчиками пальців по бровам.
8. «Ліплять очки» - трогають кінчиками пальців повіки, проводять вказівним пальцем навколо очей. Моргають очима.
9. «Ліплять носик» - проводять вказівним пальцем від переносиці по крилам носа вниз.
10. «Ліплять вушка» - поціпують вушка.
11. «Ліплять підборіддя» - погладжують підборіддя.
12. «Малюють носиком сонечко» - крутять головою, малюють носиком промінчики – виконують відповідні рухи головою знизу вверху.
13. Виголошують хором: «Я хороший, добрий, красивий», погладжують себе по голові.

Додаток В.5.

Адаптована проєктивна методика «Графічна методика «Кактус»

Графічна методика «Кактус» розроблена М. Панфіловою та проводиться з дітьми з 4-х років та старше. Мета – виявлення стану емоційної сфери дитини. Для дітей дошкільного віку пропонується шаблон кактуса.

Інструкція: Подивись на малюнок, домалюй на ньому те, чого не вистачає цьому кактусу. Намалюй, яким ти собі уявляєш кактус. На виконання завдання дитині дається стільки часу, скільки їй потрібно для того, щоб закінчити малюнок. При обробці результатів звертається увага на характеристики ліній, силу натиску на олівець, додаткові деталі, кольорову гаму тощо. Крім того, враховуються специфічні показники: характеристика «образу кактуса» (дикий, домашній, жіночий і т.д.), характеристика манери малювання (промальований, схематичний тощо), характеристика голок (розмір, розташування, кількість). Можна ставити запитання, відповіді на які допоможуть уточнити інтерпретацію:

1. Кактус домашній або дикий?
2. До нього можна доторкнутися? Він сильно колеться?
3. Кактусу подобається, коли за ним доглядають: поливають, удобрюють?
4. Кактус росте один або з якимись рослинами по сусідству?
5. Якщо він росте з сусідом, то яка це рослина? Коли кактус виросте, що в ньому зміниться?

Інтерпретація: Імпульсивність – уривчасті лінії, сильний натиск. Агресивність – наявність голок, особливо їх велика кількість. Сильно стирчать, довгі, близько розташовані один до одного голки відображають високий ступінь агресивності. Егоцентризм, прагнення до лідерства – великий малюнок, розташований в центрі листа. Невпевненість у собі, залежність – маленький малюнок, розташований внизу аркуша. Демонстративність, відкритість – наявність виступаючих відростків в кактусі, химерність форм. Скритність, обережність – розташування зигзагів по контуру або всередині кактуса. Наявність западин і вгинань свідчить про скритність, такий малюк говорить куди менше, ніж знає. Оптимізм – зображення «радісних» кактусів, використання яскравих кольорів у варіанті з кольоровими олівцями.

Тривога – переважання внутрішнього штрихування, переривчасті лінії, використання темних кольорів у варіанті з кольоровими олівцями. Жіночність – наявність м'яких ліній і форм, прикрас, квітів. Якщо кактус має опуклості – значить, дитина відкрита і простодушна. Екстравертованість – наявність на малюнку інших кактусів або квітів. Прагнення до домашньої захисту, почуття сімейної спільності – наявність квіткового горщика на малюнку, зображення домашнього кактуса. Відсутність прагнення до домашньої захисту, почуття самотності – зображення дикоростучого, пустельного кактуса. Чим яскравіший кактус – тим більш життєрадісним є досліджуваний. Якщо ж він похмурий і в малюнку переважають темні тони – значить, необхідно якщо не бити на сполох, то хоча б дізнатися причину. Характеристика ліній і сили натиску на олівець. Тут слід зазначити, що чим сильніший натиск на олівець, уривчастість ліній, використання внутрішнього штрихування, тим більше автор малюнку схильний до імпульсивності, тривожності, пригніченості настрою. Більш тонкі лінії, певна «легкість» натиску, вільність ліній в малюнку, присутність елементів, що додають кактусу привабливість, позитив, що викликають симпатію говорять про більш поступливий, м'який характер особистості, почуття гумору, позитивний настрій, відкритість. Наявність «діток» на кактусі. Є думка, що «дітки» на кактусі позначають насправді дітей, або вже наявних, або планованих в майбутньому. Найчастіше «дітки» зустрічаються на «одомашнених» кактусах, що вже означає прагнення до створення сім'ї. Присутність додаткових елементів. Це можуть бути написи, підписи під малюнками, пояснення, а також інші тварини, рослини і т.д. Ці додаткові елементи мають важливе значення для характеристики малюнка в цілому, вони дають можливість тлумачити його більш повно і точно. Інтерпретація кольорової гами малюнка: - темно-синій: спокій, злиття, об'єднання, гармонія, любов (матері і дитини). Темно-синій – це небо і океан, де зародилося життя. Це стан блаженства - темно-зелений: символ – паросток, що пробивається крізь асфальт. Воля, цілеспрямованість, життєлюбність, рішучість, завзятість, честолюбність, впевненість. - помаранчево-червоний: символ – вогонь, кров, вибух. Експансія, підпорядкування навколишнього середовища, сила, енергія, активність у всіх напрямках. - лимонно-жовтий: зміна,

творчість, гнучкість, чуйність на зовнішні стимули, радість. - бордовий: мистецтво, незвичайність, гармонія духовності, народження нового, подвоєння суті, крихка динамічна рівновага. - світло-коричневий: тривога, неспокій, хвороба, неприкаяність, невпевненість, переживання незатишності, фізичний і психологічний дискомфорт. - чорний: порожнеча, ексцентричність, ніч, смерть, знищення.

Додаток Г

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) – неврологічно-поведінковий синдром розладу розвитку, що починається в дитячому віці. Проявляється такими симптомами, як труднощі концентрації уваги, гіперактивність і погано керована імпульсивність.

Діти з особливими освітніми потребами – поняття, яке охоплює всіх дітей, чмї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. В Україні йдеться передусім про дітей, які мають особливості психофізичного розвитку.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – освітній документ, що розробляється фахівцями міждисциплінарної групи супроводу (із залученням батьків) з метою визначення конкретних стратегій і підходів до організації та впровадження освітнього процесу для дитини з особливими освітніми потребами. ІПР містить загальну інформацію про дитину, систему додаткових послуг, актуальні цілі розвитку дитини, види необхідної адаптації та модифікації навчальних матеріалів. В англійських країнах цей документ називається The Individualized Education Program/Plan (IEP).

Інклюзивна освіта – комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Командна взаємодія фахівців (міждисциплінарна модель) - система взаємодії, координації та інтеграції процесів підтримки, допомоги та супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти.

Компетентність фахівців освітніх закладів – особистісна здатність і готовність педагогів розв'язувати актуальні освітні завдання, здійснювати ефективну навчально-виховну діяльність, усвідомлюючи її соціальну значущість, особисту відповідальність за її результати, необхідність її постійного вдосконалення.

Корекційно-розвивальна робота – організація психолого-методики-педагогічних заходів з метою подолання відхилень у психофізичному розвитку та поведінці тієї чи іншої особи. Грамотна корекційно-розвивальна робота повинна бути побудована на системному підході, що враховує ієрархію та багатоаспектність розвитку особи й навколишнього середовища.

Міждисциплінарна група (команда) супроводу – об'єднання фахівців і батьків дитини з метою налагодження узгодженого та послідовного супроводу її освітнього процесу. Головною метою діяльності такої групи є колегіальна розробка для дитини індивідуальної програми розвитку та цілеспрямоване досягнення всіма учасниками групи визначених у цій програмі цілей.

Освітній процес для дітей з особливими освітніми потребами – цілеспрямована діяльність, що забезпечує внутрішні процеси зміни освіченості, вихованості та розвиненості особистості у відповідності з освітніми стандартами. Для дітей з особливими потребами в межах освітньої діяльності повинні одночасно відбуватись навчально-виховний і корекційно-розвивальний процеси.

Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на: попередження появи у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників; формування їхніх адаптивних функцій; забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах навчального закладу.

Раннє втручання (рання допомога) – кваліфікована й послідовна допомога дитині раннього віку (від народження до 3,5 року) та її родині, що здійснюється у

відповідності зі стандартними вимогами до організації діяльності служби раннього втручання.

Ресурси середовища – система чинників, які мають підтримувальний, стимулюючий та корекційно-розвивальний потенціал. Такі ресурси можна об'єднати у три групи: предметно-просторові, організаційно-сміслові та соціально-психологічні.

Соціальна адаптація – процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища за рахунок уміння аналізувати наявні соціальні ситуації, усвідомлення своїх можливостей у сформованій соціальній обстановці, уміння підпорядковувати свою поведінку головним цілям діяльності.

Соціальна перцепція – багатофункціональний процес, який передбачає здатність орієнтуватись на іншу людину, наслідувати її, розпізнавати емоційні стани та «мову тіла», поводитись у відповідності з контекстом ситуації, оцінювати правильність/неправильність того, що роблять інші люди.

Структуроване навчання (елементи програми TEACCH) – система організації середовища (передусім простору, часу та діяльності), що базується на розумінні унікальних особливостей і характеристик дітей з аутизмом; описує умови та відповідні заходи, за яких особа з аутизмом починає розуміти, що від неї очікують, та набувати здатність учитись.